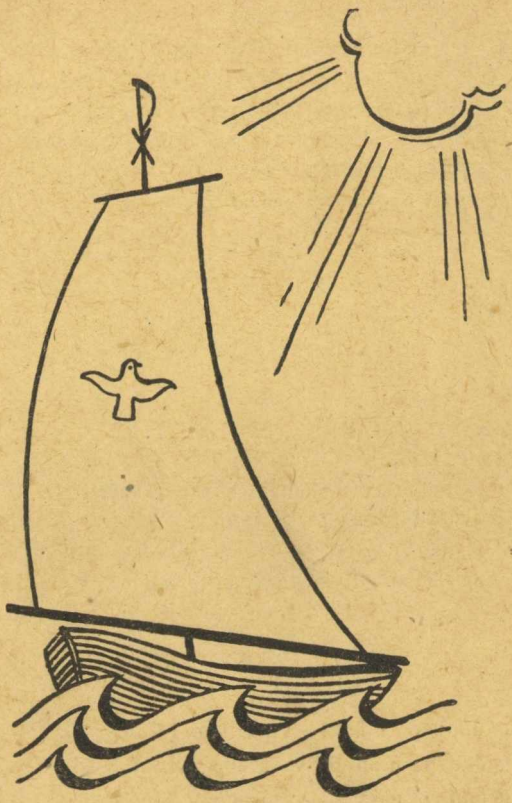

RÓMA 8, 12.

LELKIPÁSZTOR

1953. AUGUSZTUS HÓ

LELKIPÁSZTOR

Kiadja az Evangélikus Egyetemes Egyház Sajtóosztálya
Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Vető Lajos
Előfizetési díj egy évre 84 Ft, félévre 42 Ft, egy hónapra 7 Ft
Csekkszámla: Lelkipásztor Kiadóhivatala, Budapest 220—507
Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest VIII, Puskin-utca 12
Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály — Telefonszám: 142—074

TARTALOMJEGYZÉK

CIKKEK, ÉRTEKEZÉSEK:

Oldal

A teológia nem magáért van, hanem a szolgálatért!' *Dr. Pálfi Miklós* 337
Beszámoló a Kiskáté-fordítás revíziójáról; *ifj. Prőhle Károly* — — 342
A magyar protestáns egyházak hozzászólása az Egyházak Világtanácsa 1954-ben Amerikában, Evanstonban tartandó nagygyűlésének előkészítő anyagához *(Folytatás)* — — — — — — — — — 347

IGEHIRDETÉSEK:

Szentháromság üunnepe után 14. vasárnap *(Görög Tibor)* — — — 370
Szentháromság ünnepe után 15. vasárnap *(Aranyi József)* — — — 372
Szentháromság ünnepe után 16. vasárnap *(Bányai Béla)* — — — 374
Szentháromság ünnepe után 17. vasárnap I. *(Bártfai Lajos)* — — 377
Szentháromság ünnepe után 17. vasárnap II. *(Fekete István)* — — 379
Útmutató. Fordítási és exegetikai megjegyzések a délutáni ószövetségi alapigékhez *(Dr. Pálfi Miklós)* — — — — — — — — 381

Példányszám: 700

53-11782 — Egyetemi Nyomda, Budapest, Dohány-u. 12—14. Felelős: Janka Gyula 19-18

„A teológia nem magáért van, hanem a szolgálatért!"

Részletek a Teológiai Akadémia 1952—53. tanévi dékáni jelentéséből.

I. Jelentésemet hálaadással kezdem. Hálát adok Istennek azért, hogy az elmúlt tanévben is reánk bízta a magyarországi evangélikus lelkészképzés nehéz és mégis örömteljes munkáját. Hálát adok Istennek azért, hogy Akadémiánk nyugodtan, minden szellemi és anyagi nehézség nélkül szolgálhatta egyházunkat és benne az egyház Urát. Hálát adok Istennek azért, hogy mi tanárok a nagyobb engedelmesség jegyében tudtuk keresni és megtalálni az elénk meredő feladatok célját és értelmét. Hálát adok Istennek azért, hogy hallgatóink — ha nem is minden zökkenő és zavaró mozzanat nélkül — egyre tisztábban látták meg, hogy Isten a ma és jövő egyházának, a ma és jövő magyar népének akar velünk olyan fiatal papokat neveltetni, akik hittel és bizalommal tekintenek a jövőbe, akik több hűséggel és több szeretettel vannak egymás iránt, az egyház iránt és a hazáját békében egyre szebbé, egyre derűsebbé, egyre boldogabbá építő dolgozó magyar nép iránt. Hálát adok Istennek azért, hogy Akadémiánk tanárai a feladatokat így látó és szorgalmazó egyházi vezetőséggel teljes egyetértésben igyekeztek eleget tenni a régi és új követelményeknek.

De köszönetet mondok egyházunk vezetőségének, hogy keresztyén szeretettel és megértéssel, testvéri intéssel és türelemmel támogatták és segítették megvalósítani jó elgondolásainkat, nyesegették hibáinkat és így lehetővé tették, hogy munkánkat egyre inkább hozzá tudtuk idomítani napjaink követelményeihez, az új meglátásokat és felismeréseket értékesíteni tudtuk oktató és nevelő munkánkban és így már ma elmondhatjuk, hogy az Evangélikus Teológiai Akadémia valóban azzá lett, amivé tenni akartuk: a magyar evangélikus egyház lelkészképző akadémiájává.

De köszönetet mondok a Magyar Népköztársaság Kormányának is, hogy a munkánk iránt tanúsított figyelmes magatartásával megerősítette bennünk a szolgálatunk komolyságába vetett hitet, a hiánytalanul folyósított államsegéllyel pedig anyagilag tette lehetővé munkánk gondtalan és zavartalan elvégzését.

II. Az eddig elmondottak is eléggé érzékeltetik már azt, hogy komolyan vettük egyházunk vezetőségének azokat a szempontjait, amelyeket Dezséry László püspök úr az Akadémiára és a Lelkésznevelő Intézetre

vonatkozólag így fogalmazott meg az Evangélikus Élet újévi számában: „Nagyon gondosan kell foglalkoznunk... a jövő lelkészeinek nevelésével és a szolgáló lelkészek továbbképzésével." Tanító és nevelő munkánk súlypontja az Akadémia volt ugyan, de egy pillanatra sem feledkeztünk meg arról, hogy szolgálatunk nem rekedhet meg az Akadémia vagy a dolgozószobák falain belül, hanem igyekeztünk megtalálni helyünket és munkaterületünket az egész egyház vérkeringésében. Így adódik jelentésemnek két főrésze:

1. Az Akadémia tanító munkája a tanárok és hallgatók között, és
2. az Akadémia munkája az egyházban és gyülekezetekben.

1. *Az Akadémia tanító és nevelő munkája a tanárok és hallgatók között.*

a) A legteljesebb felelősségtudat indít annak megállapítására, hogy ahogyan maga a megújult magyarországi evangélikus egyház fájdalmas vajúdások között születik és minden egyes lépés, amely előbbre viszi — az új zsinati törvényekben, a megújult igehirdetésben, stb. — szülési fájdalommal jár, — ugyanúgy a Teológiai Akadémia oktató-nevelő munkája sem kerülhette és kerülheti el a megújhodásnak és előbbrejutásának ezt az útját. Örömmel állapíthatom meg, hogy Akadémiánk tanárai és hallgatói ezt az igazságot nemcsak felismerték, de már alkalmazzák is. Néha persze még úgy, hogy az előbbrejutásba beleviszik a régit is. Azonban — *ma már világosabban látjuk, hogy az egyháznak egyháznak, a lelkésznek lelkésznek kell maradnia* és ez a Szentlélek-Isten munkája. De — hogy a magyarországi evangélikus egyház Magyarországon legyen Isten egyetemes anyaszentegyházának az igazi képévé: ez már rajtunk is áll! Hogy az egyház egészséges és helyes emberi képletekben éljen, gondolkozzék és dolgozzék, az már a mi feladatunk is! Hogy Isten igéje elröppenő emberi szó helyett életet teremtő, életeket formáló és továbbvivő, döntésekre kényszerítő és engedelmességre indító ige legyen, az igen nagy mértékben függ az Akadémia oktató-nevelő munkájának tudományos színvonalától, megbízhatóságától és alkalmazhatóságától mai életünkre.

b) Ezért nem hiányozhatott szolgálatunkból egymás hibáinak őszinte felfedése, tanító munkánk módszerének és tartalmának megbeszélése. Vagyis megindultunk azon az úton, amely a tanárok tudományos munkatervének céltudatos összehangolására vezethet el. Egyházunk vezetősége és a tanárok együttes értekezlete teljes egyetértésben tűzte ki célul jan. 6-án azt is, hogy „Kívánatosnak tartják, hogy a teológiai tudományos munkaterveket az egyházi vezetőséggel (a tanárok) megbeszéljék abból a célból, hogy az egyházi vezetőség az egyház életéből adódó tudományos szükségletek kielégítése céljából kérdéseket intézhessen a tanárokhoz." A tanároknak a több munkához viszonyulása vetette fel azt a kérdést, hogy hallgatóink helyesen viszonyulnak-e a tanuláshoz és a lelkészi pályához. És itt *meg kellett értetnünk hallgatóinkkal, hogy kettő teológiai intelligencia nélkül nem alkalmasak lelkésznek.* Ezek a szempontok kényszerítettek bennünket az ötéves tanulmányi

rend következetes és jól átgondolt érvényesítésére, a tanulmányi színvonal minél magasabbra emelésére, a kollokviumi és vizsgakövetelmények növelésére, a rendnek, fegyelemnek és tervszerű munkának a megerősítésére.

c) Meg kellett azután értetnünk hallgatóinkkal azt is, hogy nem szabad megrekedniök valamiféle klerikális egyoldalúságban és elzártságban, hanem *meg kell találniok a helyes utat a ma és jövő feladatai felé evangélikus teológusokként és igazi magyar hazafiakként.* Ezért szorgalmaztuk sportolási készségüket, Budapest kulturális életében való részvételüket. Általában azt, hogy kitárt szívűek legyenek a mai élet nagy kérdései felé. Ezért tartottuk igen fontosnak a debreceni és budapesti református teológiai akadémiákkal megvalósított cserediákságot, amelyben 12 hallgatónk vett részt.

d) Meg kellett azután értetnünk hallgatóinkkal és a jövőben még jobban tudatosítanunk kell bennük, hogy *az egyház ma, 1953-ban, a megnövekedett feladatok egyháza* s ezért nagyobb felelősséget is érez a lelkészi pályára készülő fiatalok iránt. Ezért ád nagyobb kenyeret, de ezért követel is meg többet! Csak egészen természetes, hogy a nagyobb feladatok egyházának vezetői a nagyobb felelősséget hordozva erkölcsileg is kötelezve voltak arra, hogy megkérdezzék: az Akadémia hallgatói mind alkalmasak és méltók arra, hogy az egyház bizalmát és anyagi támogatását élvezzék? Az egyházi közvélemény mély megértéssel fogadta egyházunk vezetőségének és az Akadémia tanári karának ezt a lépését és örömmel jelenthetem, hogy a nem lelkésznek való öt ifjú eltávolítása, másoknak komoly figyelmeztetése igen jó hatással volt a hallgatók tanulmányi előmenetelére és magatartására egyaránt. A szeptemberi intézkedések pedagógiai szándékainak az eredményét bizonyítja az a tény, hogy két hallgató egész évi tanulmányi eredménye és magatartása alapján méltónak bizonyult arra, hogy az egyház mégis lelkészi szolgálatba állítsa őket.

e) Ebben az esztendőben is *sok szó esett a hallgatók és tanárok személyes kapcsolatáról.* Szerényen csak annyit jelenthetek erről, hogy volt és van zökkenő, részben olyan okokból, amelyeknek a kiküszöbölésére a közelmúltban került sor, de az ebben a tanévben rendszeresített tanári bibliaórák, csendesnapok, közös kirándulás sok tekintetben előbbre vittek bennünket. A jövőt illetően nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy (1) bizalom csak ott lehetséges, ahol evangélikus hitünk alapján mindig egyértelmű a felfogásunk az egyházi szolgálatról. És (2) bizalom csak ott van, ahol az ifjúság is, de a tanárok is döntést látnak és tapasztalnak. Mindkét eseten *az Isten akarata előtt engedelmes meghajlás lendít át bennünket a kölcsönös bizalom vonalára.* Erejét vesztett vagy éppen csökönyös lovakkal nem lehet szántani menni. Mek kell értenünk, hogy az dolgozik az egyházért, aki bátran és engedelmesen dolgozik és cselekszik otthon is, meg másutt is.

f) El kell seperni minden olyan titkos vagy nyílt, tudatos vagy nem tudatos nevelést vagy nevelési szándékot, amely bármilyen vonatkozásban is vissza akarná tartani az ifjúságot attól, hogy az egyházat és szolgálatát illetően optimista, vidám, a jövőt a jelenben építeni tudó

ifjúság legyen. *Nem enervált és koravén, pesszimista gondolatain ejtőző teológusokat és lelkészeket akarunk, hanem ifjakat, akikben ég a tettrekészség.* Nem engedhetjük, hogy a fiatal nemzedéket akár a politikai messianizmus vonalára vigyék a reakcióban, akár a filozófiai messianizmus vonalára vigyék, valamilyen zavaros álmodozásba, akár a kegyes messianizmus vonalára vigyék, az ú. n. közösségekbe. Mi „puritán, szolgálatkész, apostoli lelkületű, fegyelmezett, engedelmes, az egyházi rendet tiszteletben tartó, missziós lelkületű, az egyházi munkát valóban szerető és abban áldozatkész, az egyház érdekeit evangélikus öntudatban szolgáló ifjú lelkészeket" akarunk nevelni (Jan. 6-i ért. jegyzőkönyv 4. p) és a hallgatóság padjaiban látni.

2. *Az Akadémia munkája az egyházban és a gyülekezetekben.*

a) Az Akadémia elsőrendű feladatának tekintette a már rendszeressé váló többnapos *lelkésztovábbképző-konferencia* megrendezését 1952 szeptemberében. Alapos felkészültséggel vágtunk neki a munkának és meggyőződésünk, hogy nem volt eredménytelen munka. De azt is őszintén és alázatosan meg kell mondanunk, hogy nem egészen így képzeljük el sem a témák megválogatását, sem pedig azok feldolgozását. Sok-sok tusakodásra van még szükség, hogy a lelkésztovábbképző-konferenciák azzá legyenek, amit az elnevezés takar: a lelkészeket továbbképző, továbbsegítő alkalmakká. Igen sok mindent újra kell fogalmaznunk és a kérdéseket úgy és abban a sorrendben megtárgyalnunk, ahogyan azokat nekünk az élet fölveti. A kérdéseket nem lehet az ujjunk bütykein kitapogatnunk, hanem az egész teológia és az egyház életkérdései összefüggéseiben. Azt is mondhatnám, hogy Isten igéje történetében. *Meg kell tanulnunk a kérdéseket a keresztyén ember és egyházunk életkérdéseinek a szemszögéből néznünk, mégpedig jövőkeresően, kibontakozóan.* Sokszor nincs nekünk tanároknak, de a lelkészeknek sem igazi jelenlátásunk az egyházban. Tehát kevés bennünk a felelősségtudat. Ez a tény arról árulkodik, hogy teológiánk és a lelkészek továbbképzése is nem a valóság talajából táplálkozóan jövőkereső és sokszor úgy fogalmazzuk meg a Szentírás mondanivalóját a jelenben, ahogyan azt a nyugati teológia veti fel egy olyan világban, amely nemcsak ma, de sohasem volt a miénk. A teológia, tehát az egyház is, élet, valóság. Nem magáért van, hanem a szolgálatért. *A teológia nem időtöltés, mert a lelkészi szolgálat sem lehet az, hanem időbenélés és szolgálat.* Erre kell elvezetnünk lelkészeinket s akkor tudjuk majd a lelkésztovábbképző konferenciákon helyesen a kérdéseket felvetni és az igazi feleleteket megadni.

b) Ugyancsak a lelkészek továbbképzésének a szolgálatába igyekeztünk állítani az Akadémia által megrendezett *munkaüléseket,* amikor a két budapesti egyházmegye lelkészeivel több alkalommal, kétszer pedig több egyházmegye lelkészeivel tartottunk értekezleteket. A két egyházkerület püspöke minden egyes alkalommal szolgált ezeken az értekezleteken.

c) Ebben az esztendőben az Akadémia felismerte és hivatalosan is magáévá tette korunk legnagyobb megmozdulásának, *a béke szolgála-*

tának feladatát. Mégpedig nem egyszerűen és a kérdés konzekvenciáit megkerülve, a lelkek békességszolgálatát értem ezen, hanem a földi béke melletti határozott döntést. Így érthető, hogy nem néztük tétlenül egyházunk vezetőségének a világbékegyűléseken és ökumenikus konferenciákon végzett aktív szolgálatát a békeharcban, hanem az Akadémia rendezésében megtartott békeértekezleteken hallgatóinkon kívül a nagybudapesti lelkészeket, sőt egy alkalommal 6 egyházmegye lelkészeit is bekapcsoltuk ebbe a munkába. Az ezen a téren végzett munkánk elismerését láttam abban, hogy az Akadémia dékánja résztvett az Országos Béketanács decemberben tartott budapesti ülésein és munkánk elismerését látom abban a tényben, hogy az elmúlt héten lezajlott Béke-Világtanács ülésein résztvehetett az Akadémia dékánja is. Hogyan értékeli ki az Akadémia tanári kara és az egyház vezetősége az Akadémiának ezt a munkáját? Így! Akik a béke ügye mellett döntöttek, azok mind odaálltak a becsületes ügy mellé és vállalták a nyilvános szereplést az egyházban. Akik a béke mellett döntöttek, azok a több munka, a több szolgálat, mert a nagyobb hűség és több felelősség mellett döntöttek. Ma csak azok az emberek tudnak előbbre vivőt mondani a világban és csak azok tudják Isten igéjét a ma emberének, munkásoknak, parasztoknak, értelmiségieknek előrelendítően, irányt mutatóan és segítően hirdetni, akik az egyén, a család, a haza, a világ nagy létkérdéseiben az emberek felemelkedése, békéje és jóléte mellett döntöttek.

Ma már világosan látja mindenki, hogy csak azok az emberek tudják saját hitükön és élettapasztalataikon leméri, hogy nem lehet a ma teológusának szublimált teológiát vallaniok és a ma emberének szublimált igehirdetést tartaniok, akik döntöttek a ma legaktuálisabb kérdéseiben is!

d) Szolgálat az egyházi sajtóban.

e) Perikóparend.

f) Bibliafordítás.

g) Ökumenikus munka.

h) Szolgálat a gyülekezetekben.

i) A szlovák püspökök és teológiai dékán látogatása.

j) Azzal fejezem be dékáni beszámolómat az 1952—53. tanévről, hogy igen komoly lépéseket tettünk előre minden téren. Szolgálatunknak megvolt a tárgyak természetéből adódó terhe, de megvolt a növekvő öröme is, mert nem volt eredménytelen. Az eredmény látása lendít előre bennünket a még több munkára és szolgálatunk gyümölcsét mindig abban szeretnénk látni, hogy épül az egyház eleven kövekből eleven épületté és épül ez a magyar haza eleven kövekből a béke és jólét otthonává.

Dr. Pálfy Miklós
dékán

Beszámoló a Kiskáté-fordítás revíziójáról*

I. Hogyan készült a Kiskáté-fordítás revíziója?

Nem magamtól vettem észre, hogy az 1929. évi jubileumi és azóta hivatalos fordítás revízióra szorul, hanem gyermekek vezettek rá. Először az úrvacsoránál láttam meg, hogy nem a gyermekek, nem is Luther szövegének nehézkessége, hanem a fordítás hibás abban, hogy a gyermekek a káté alapján nem tudták megmondani, hogy mi is az úrvacsora. A jubileumi fordításból ugyanis inkább az érthető ki, hogy az úrvacsora Krisztustól rendelt étel és ital, mint az, hogy Krisztus valóságos teste és vére. Luther szövege félreérthetetlen és viszonylag egyszerű is: „Az úrvacsora Jézus Krisztus Urunk valóságos teste és vére kenyérben és borban, melyet Krisztus maga azért rendelt, hogy azt mi keresztyének együk és igyuk." Mikor megbízást kaptam a Kátéfordítás revíziójára, elsősorban a gyermekekkel szerzett tapasztalataim nyomán indultam el. Igyekeztem emlékezetembe idézni, hol szoktak megbotlani a káté szövegében, s többnyire kitűnt, hogy ezeken a helyeken hiba van a fordításban: félreérti az eredetit vagy magyartalan. Így — tudtukon kívül — gyermekek voltak elsősorban munkatársaim. De ezenkívül gondosan egybevetettem a Kiskáté eredeti német szövegét a latin és az amerikai lutheránus egyház angol fordításával is. Áttanulmányoztam a Kiskáté feldolgozásait és kommentárait, főleg a Meyer-féle kommentárt (Meyer Joh.: Historischer Kommentar zu Luthers Kleinem Katechismus. Güttersloh, 1929. — XII : 546 p). A fordítás szövegén tett változtatásokat azonban nemcsak magamban mérlegeltem, hanem sokakkal megbeszéltem: lelkészekkel, kartársakkal, különböző korú és műveltségű emberekkel, szinte azt mondhatnám: akikkel csak találkoztam. Így egyrészt ellenőriztem saját fordításom helyességét s érthetőségét, másrészt sok jó és a benyújtott szövegnél hasznosított tanácsot kaptam. Hálával gondolok a sok megértő segítségre. Munkámnál mindvégig azt a szempontot követtem, hogy az eddigi hivatalos szövegből megtartom azt, amit csak lehet. Nem törekedtem új fordításra. Munkám eredménye mégis majdnem új fordítás lett, mert legalább annyira eltér az eddigi hivatalos szövegtől, mint ez a megelőző fordításoktól. Bízom azonban abban, hogy a változtatásokat a gyakorlat igazolni fogja és az új szöveg nemcsak nehézséget fog okozni, hanem simább és egyszerűbb nyelvezetével könnyebbséget is jelent. Bár az új

---

* *Prőhle Károly, teológiai akadémiánk tanára a püspököktől a múlt év folyamán megbízást kapott a Kiskáté fordításának revíziójára. Prőhle professzor a fontos munkával elkészült s a Kiskáté bő jegyzetekkel ellátva ebben a hónapban hagyja el a nyomdát. A vallástanításban, konfirmációi oktatásban s a családi és egyéni épülésben annyira nélkülözhetetlen, magától Luther Mártontól írt hitvallási iratunk megjelenése alkalmából közöljük Prőhle Károlynak ezt a cikkét s ajánljuk szorgalmas és behatő tanulmányozásra.*

A szerkesztő

Káté-fordításnak magyarázat nélkül önmagát kell igazolnia, a következőkben mégis előterjesztem azokat a szempontokat, amelyeket a revíziónál általában és az egyes helyeknél érvényesítettem. Ezzel nemcsak a magam munkájába, hanem Luther Kiskátéjának értelmébe is szeretnék betekintést nyújtani.

II. A Kiskáté-fordítás revíziójánál érvényesített általános szempontok

2. Mivel a fordítás az evangélikus hitvallási iratok magyar gyűjteménye számára készült — jóllehet most népszerű kiadásban jelenik meg —, első helyre kellett tennem a *történeti hűség szempontját.* Ez pedig mindenekelőtt azt követelte, hogy a Konkordia-könyv szövegét vegyem alapul. Ez a szöveg egyébként alig tér el az 1536. évi wittenbergi kiadás szövegétől, amely az 1929. évi magyar fakszimile-szerű jubileumi kiadás alapjául szolgált. Lényeges többlet a Konkordia-könyv szövegében csak a szentírási helyek házi jegyzékénél mutatkozik. (A lelkipásztorok és a világi felsőbbség iránti kötelességekről szóló részek, amelyeket nem Luther állított össze, de helyeslésével kerültek a Kiskátéba az 1540., ill. 1542. évi wittenbergi kiadás óta.) Természetesen a Konkordia-könyv német szövegét illeti az elsőbbség, de figyelembe vettem a latin szöveget is. Az összehasonlítás során azt láttam, hogy a latin szöveg értelem szerint nem tér el annyira a némettől, mint amennyire rossz hírét költötték. Sok esetben csak azért látszott helytelennek, mert félreértették Luther német szövegét. Gondosabb vizsgálat azonban azt mutatja, hogy a latin fordítás nem egyszer fenntartotta a német szöveg helyes értelmét, különösen ott, ahol a német kifejezés ma már elavult. Pl.: Az 5. parancsolatban Leib-vita: látszólag helytelen a latin fordítás, a valóság pedig az, hogy Luther idejében a Leib nem egyszerűen test-et jelent, hanem az életet testi meghatározottsága szerint. Leib und Leben nála szinonimák, amelyek egymás értelmét színezik. Luther tehát azt akarja mondani, hogy ne bántsuk felebarátunk testét s életét. Hasonlóan a magyarázat végén: in allen Leibesnöten: nem egyszerűen „minden testi szükségben", hanem helyes a latin értelmezés: in omnibus vitae et corporis necessitatibus et periculis. Vagy: A 4. kérésben többször fordul elő a fromm szó: az 1929-es fordítás „istenfélő"-nek fordítja és nyilván helytelennek tartotta a latint, amely a „probus" szót használja: derék, megfelelő, rendes. A valóság az, hogy Luther idejében a „fromm" szónak nincs vallásos színe, hanem azt jelenti, amit a latin probus. A „pius" nem a „fromm" fordítása, hanem a „gottlich"-é, pl. a második kérés magyarázatánál. Persze vannak helyek, amelyeknél a Konkordia-könyv latin szövege nem egészen pontos, úgyhogy esetről esetre kellett elbírálni, mennyiben lehet vagy kell azt figyelembe venni. A hű fordítás érdekében egyébként is igyekeztem mindenütt felderíteni a szöveg helyes értelmét. Az eredeti értelemhez ragaszkodó fordítás pedig nem lett nehezebbé vagy korszerűtlenné, hanem éppen az tünteti el az eddigi szöveg homályosságait, zökkenőit és sokszor korszerűtlenségét is. Pl.: Az eddigi fordítás a Gut szót „vagyon"-nal fordítja, pedig Luther idejében egyszerűen „javak"-at jelentett s nincs a gazdagságra utaló kellemetlen mellékíze. Elveszti a 7. parancsolat és a 4. kérés magyarázata is kellemetlen csengését, ha a „vagyon" helyébe a „javak" szót tesszük. Vagy: Az úrvacso-

ráról szóló negyedik kérdésnél: „mert ez az ige: Érettetek, tiszta hívő szíveket kíván" — tanításnál állandóan nehézséget okozott a „tiszta" szó. Teológiai szempontból is gyanús. Itt is hiba csúszott a fordításba, mert Luther idejében az „eitel" szó jelentése nemcsak „tiszta", hanem: „kizárólag, tisztára, csakis" stb. A hű fordítás egyszerű is: „ez a szó: Érettetek, nem követel mást, csak hívő szívet". Vagy: Az esti imádságban: „bocsásd meg minden bűnömet, ha valamiben rosszul cselekedtem", azt a látszatot kelti, mintha nem minden bűnünkkel cselekednénk rosszat. A tévedés a „wo" kötőszó félreértéséből származik. Helyesebb így: „bocsásd meg minden bűnömet, mert vétkeztem azokkal". Tehát több megszokott értelmetlenséget lehetett a szöveg eredeti értelmének megfelelő hű fordítással kiküszöbölni.

3. A hűség mellett természetesen a magyarság szempontját is érvényesíteni kellett a revíziónál. Magyartalan szavak ritkábban fordultak elő benne, de többször meg kellett változtatni az eddigi fordítás kifejezéseit, szórendjét és mondatszerkesztését. Az eddigi fordításra, úgy látszik, erősen hatott a német szöveg szórendje. Sok helyen a szavak egyszerű megcserélése is simává és értelmessé tette a szöveget. Pl.: A harmadik parancsolat új szövege: „Szenteld meg az ünnepnapot!" Vagy: A 3. hitágazat első felében a helytelen szórend ellaposítja Luther mondanivalóját: a magunk ereje és a Szentlélek munkája közti ellentétet. Új szórend: „a Szentlélek hívott el engem az evangélium által, Ő világosított meg ajándékaival, Ő szentelt meg és tartott meg az igaz hitben." Így van íze a szövegnek, még ha egy árnyalattal erősebben hangsúlyozza is az első mondattal szemben kifejezett ellentétet. Vagy: A 2. hitágazat magyarázatának elején: „az Atyától öröktől fogva született valóságos Isten és a Szűz Máriától született valóságos ember az én Uram": a régebbi helytelen szórend szinte felismerhetetlenné tette azt, amit Luther mondani akar, hogy t. i. a valóságos Isten és ember, Jézus az én Uram. Sokszor egészen csekély változtatással lehetett helyesbíteni magyartalan kifejezést vagy mondatszerkesztést. Pl.: Az 1. hitágazatnál: „a nélkül, hogy én arra stb.": tiszta germanizmus. Helyesen: „és én arra sem érdemes, sem méltó nem vagyok". Néha a jó magyarság kedvéért engedtem a betű szerinti hűségből, de a tartalmi hűséget — legalább is szándékom szerint — akkor sem ejtettem el. Pl.: „A test és élet minden szükségletével és táplálékával naponként bőven ellát" helyett így: „Testemet s életemet naponként mindennel bőven ellátja s táplálja". A revíziónál külön is törekedtem arra, hogy érvényesüljön Luther nyelvezetének ereje. Az eddigi szöveg többször terjengős és ünnepélyeskedő, s nem mindig szólaltatja meg Luther markáns, hitvalló hangját. Ezért a régi szövegből elhagytam a birtokragok mellől a birtokos névmásokat. Pl.: „a mi bűneinket" helyett „bűneinket", „a Te szent angyalod" helyett „szent angyalod" stb. Elhagytam a régieskedő szavakat és kifejezéseket, mert Luther sem beszélt régieskedő nyelven. Pl.: „Ilyetén egyszerűséggel" helyett „ilyen egyszerűen" stb. Luther állításainak erősítésére gyakran használ ilyen nyomatékosító szavakat, mint: wohl, gewisslich, zwar, zwarden stb. Az ilyen szócskák a német nyelv sajátsága szerint valóban erősítik az állítást. A magyarban legerősebb állítás a tőmondat. Ha feltöltjük apró szavakkal, akkor éppen gyengítjük az állítást. Luther erős állításait tehát

sokszor úgy kell átvinni a magyarba, hogy elhagyjuk a nyomatékosító szavakat. Pl.: A Miatyánk magyarázatainak elején mindvégig: „Isten nem kísért ugyan senkit sem," helyett: „Isten senkit sem kísért", stb. Vagy: A keresztségnél: „A víz bizonyára nem műveli": Luther azt akarja mondani a freilich szóval, hogy magától értődik, hogy a víz nem műveli. Javaslatom: „Nem a víz végzi." Vagy: Egészen megszoktuk már a hitágazatok magyarázatának végén ezt: „Ez bizonnyal igaz!" Pedig a „bizonnyal igaz" magyartalan és hozzá még a bizonytalanságot fejezi ki, bizonyosság helyett. Javaslatom: „Ez így igaz!" Nem betűszerinti fordítás, de tartalma szerint hű, megfelel Luther harcos bizonyságtevő hangjának.

4. A fordítás revíziójánál persze nemcsak a történeti hűség és a jó magyarság szempontját kellett alkalmaznom. Számot kellett vetnem azzal, hogy a Kiskáté nemcsak hitvallási iratunk, hanem ma is jelentős katechetikai anyag, alapszövegei közismertek, a liturgiában is használatosak, s ezért azokon csak komoly teológiai érdekből tanácsos változtatni, hogy a tanításban és az istentiszteleti használatban ne növeljük az amúgy is meglévő zűrzavart. Bonyolította a helyzetet az a katechetikai érdek is, hogy a káté-fordítás bibliai szövegei egyezzenek az új bibliafordítás szövegével. Nyilvánvaló, hogy ezeknek a szempontoknak érvényesítése csak a történeti hűség rovására és esetről esetre való mérlegelés alapján lehetséges. Hasonló okokból már az 1929. évi jubileumi kiadás is kénytelen volt engedményt tenni — mégpedig megjegyzés nélkül — a Miatyánk doxológiájánál, pedig az fakszimile-szerű kiadás akart lenni. A magam részéről azt az eljárást tartom helyesnek, hogy a Konkordia-könyv magyar kiadásában a hiteles szövegtől való eltéréseket jegyzetben kell majd megjelölni. A mostani népszerű kiadásban azonban erre nincs szükség. A lelkészek minden nehézség nélkül úgyis észre fogják venni az eltéréseket. Egyébként nem sok, de néha mégis jelentős eltérésről van szó. A legfontosabbakat itt csoportosítva említem meg. Katechetikai érdekből megtartottam a Tízparancsolat kátébeli szövegét s nem alkalmazkodtam a bibliafordításhoz. Ellenben felvettem a szövegbe a Tízparancsolat bevezetését: nem mint első parancsolatot, mert ez ellenkezett volna Luther álláspontjával, hanem mint a Tízparancsolat bevezetését, s ezt, valamint a zárószót a többi parancsolat mintájára didaktikai érdekből külön címmel láttam el: „A Tízparancsolat bevezetése" és: „A Tízparancsolat záró szava". Hasonló módon adtam címet a Miatyánk bevezetésének és a dicsőítésnek is. Az Ámen magyarázatánál pedig beszúrtam az Ámen szót, így: „Mit jelent az Ámen?" Ezzel akarom áthidalni azt a nehézséget, amely abból adódik, hogy a mi szövegünkben megvan a dicsőítés, Luther magyarázata pedig csak az Ámenről szól. A keresztség szereztetési igéinél — az utolsó szó kivételével — alkalmazkodtam a Máté szerinti szöveghez, mert Máté evangéliumának végét teljesebb formájában a Biblia szerint szokták megtanulni s a Kiskáté lutheri szövege ezen a helyen katechetikai nehézségeket szokott okozni. A keresztségre vonatkozó 3. kérdésnél a mondat közepén kezdődő idézetet Titus 3-ból kiegészítettem a Szentírás alapján. Egyebekben a katechetikai szempontokat jegyzeteken keresztül érvényesítettem, amelyekről a következő pontban lesz szó. Liturgikai szempontból a hitvallás, a Miatyánk és az úr-

vacsora szereztetési igéi igényeltek külön mérlegelést. A hitvallásnak az 1929. évi kátékiadás számára készült s a Liturgikus Rendben is előírt szövegén nem változtattam. A Miatyánknál átvettem az új bibliafordítás Máté szerinti szövegét az 5. kérdés második részének kivételével, melynél az eddigi közkeletű s Luther szövegének is megfelelő formát tartottam meg. Az úrvacsora szereztetési igéinél az evangélikus egyház kezdettől Luthernek a kiskátébeli szövegét használja. Ez a szöveg legközelebb áll Pál és Lukács szövegéhez, de a másik kettőtől is vesz fel kifejezéseket. Itt tehát Luther szövegéhez alkalmazkodtam, de az eddig kötelező szöveg egyes kifejezéseit az új bibliafordítás szerint helyesbítettem. A változtatás nem jelentős: az elbeszélő múlt, néhány „és" és a „-ván, -vén"-es kifejezések maradtak el. Liturgikai érdekből nem vettem át a keresztelés szereztetési igéinek utolsó szavát: az új fordításból: „nevébe": nyíltan ellenkezik Luther szövegével s értelmezésével, és eltér az általános keresztyén liturgiai szóhasználattól is. Részletesebb indokolását a megfelelő rész magyarázatánál adom. Egyébként alkalmazkodtam az egyes íráshibáknál az új bibliafordításhoz, az asztali áldásnál és a hálaadásnál található zsoltárok új fordítását pedig dr. Pálfy Miklós bocsátotta rendelkezésemre, minthogy ezek a részek még nem jelentek meg.

5. A fordítás revíziójára vonatkozó megbízás külön kiemeli, hogy korszerű szöveget kell hoznom és különös tekintettel kell lennem a társadalmi és politikai szempontokra. Igyekeztem ezeknek a követelményeknek is megfelelni s ezeket is egyeztetni a történeti hűség követelményével. Több esetben a helyes fordítás egyúttal a korszerűség szempontjából is az eddiginél jobb szöveget hozott. Erre néhány példát már bemutattam a 2. pontban. Hasonlóképpen a 4. parancsolatnál a „Herren" szót — történetileg híven — „elöljáróink" szóval fordítottam. A 7. parancsolat magyarázata is inkább közösségi jelleget nyert az új formában: „segítsünk neki javait megtartani és keresetét javítani". Nem tudtam korszerűsíteni az első hitágazat és a 4. kérdés magyarázatát, valamint a gyónásra vonatkozó példákat. Nem látom lehetőségét annak, hogy az ottani felsorolások patriarkális és földműves jellegét elmossam egyes kifejezések törlésével, mert Luther szövegének éppen az a jellegzetessége, hogy egészen konkrét felsorolást ad, úgyhogy az Luther korában sem illett minden emberre. Nyilván azzal a szándékkal tette ezt Luther, hogy hasonló konkrétsággal soroljuk fel mi is bűneinket, ill. azt, amit Istentől kaptunk. A korszerűség szempontját itt és másutt is többnyire nem tudtam máskép érvényesíteni, mint jegyzetekben. Általában igyekeztem a jegyzetekkel közel hozni a Kiskátét napjaink emberéhez. Persze bennük sokkal többet szeretnék elérni, mint a 400 éves szöveg korszerűsítését. Luther Kiskátéját az alapfokú egyházi tanítás eszközéül szánta. Ezért sok kérdést leegyszerűsített és el is hagyott. Sokszor olyan kérdéseket is, amelyek ma a legegyszerűbb embert is érdeklik, sőt még a gyermekeket is foglalkoztatják. Ezt is igyekeztem a jegyzetekben pótolni, főleg azzal, hogy gondosan kiválasztott idézeteket állítottam a Kiskáté szövege mellé a Nagykátéból. Pl. a 4., 5., 7., 9. és 10. parancsolat helyes lutheri értelmezését csak akkor kapjuk meg, ha a Kiskáté szövege mellé odatesszük a Nagykátét is, amely nemcsak az alárendeltek, hanem az előljárók feladatairól is tud Így elhárítjuk azt a félreértést, mintha Luther szerint Isten igéje csak

arra volna jó, hogy vele az alárendelteket engedelmességre szorítsuk, vagy mintha a felsőbbségnek az ember élete s vagyona fölött kimondott törvényes és igazságos ítéletei egyszerűen az 5., ill. a 7. parancsolatba ütköző cselekedetek volnának. A Nagykáté-idézetek szövegeit rendszerint az eredetiből — néhol a latin szöveg figyelembevételével — újra fordítottam, hogy hívebben fejezzék ki Luther felfogását. A jegyzetekben a Kiskáté tömörségével és egyszerű nyelven, rendszerint egyetlen mondatban mutatok rá arra a pontra, amelyből nézve egyszerre bontakozik ki az alapszöveg és Luther magyarázatának értelme. A jegyzetekben íráshelyeket is sorolok fel. Ezek egyrészt összekötik a Kiskátét a Szentírással, másrészt kiegészítik és kiszélesítik a kátémagyarázatot. Egészben véve a jegyzetek ebben a rövid formában nem teszik lényegesen terjedelmesebbé a Kiskátét, és mégis nemcsak a korszerűség érdekét tekintve nélkülözhetetlenek, hanem a jegyzetes káté szükségből pótolhatja a család kezébe adható és családban is használható kézikönyv hiányát.

ifj. Pröhle Károly

A magyar protestáns egyházak hozzászólása az Egyházak Világtanácsa 1954-ben Amerikában, Evanstonban tartandó nagygyűlésének előkészítő anyagához

(Folytatás)

5.

A felelős társadalom világperspektívában

A MAGYARORSZÁGI ÖKUMENIKUS BIZOTTSÁG 3. SZ. *TÁRSADALMI KÉRDÉSEKKEL* FOGLALKOZÓ TANULMÁNYI BIZOTTSÁGA két dolgozatot készített. Az első megjegyzéseket tartalmaz az Egyházak Világtanácsának II. nagygyűlését előkészítő 3. számú bevezető iratára. A második vázlatos és tájékoztató jellegű dolgozat elkészítésére pedig a genfi kérdőív adott indíttatást.

I.

Témánkat a genfi tanulmányi bizottságtól ebben a fogalmazásban kaptuk: „A felelős társadalom, világtávlatból nézve." A „felelős társadalom" ma még szokatlan kifejezés, Amszterdam óta nyert polgárjogot az ökumenikus eszmecserékben. Ebben a szóhasználatban helyeseljük az Ökumené *szándékát:* egy világpolitikai vitákon felülálló kifejezést keresett, a szokásos „demokratikus társadalom" vagy más hasonló propagandával terhelt és politikai indulatokat kiváltó megjelölés helyett. A semleges kifejezést sikerült úgy megválasztani, hogy megmaradt vele a realitások világában. Elkerülte ezt a második veszedelmet, hogy „keresztyén társadalomról" beszéljen, holott sehol sincsen olyan társadalom, amelyet jogosan illethetne a keresztyén jelző.

A „felelős társadalam" tehát semleges megjelölés, de mégis reális abban az értelemben, hogy felelősség nélkül egyszerűen nincsen társadalom. A feladat éppen ennek a felelősségnek teológiai vizsgálata.

Az Ökumenének ilymódon sikerült utat nyitnia a társadalmi kérdés indulatmentes, tárgyilagos megvitatásához. De, hogy ez a megvitatás valóban tárgyilagos lehessen, rá kell mutatnunk főleg a 3. sz. bevezető irat alapján a semleges kifejezések kisértésére.

Éppen amikor semleges kifejezést használunk, megnövekszik teológiai biztonságérzetünk és eszmélődésünkben az ú. n. „nemteológiai" tényezőnek gyanútlanul helyet engedünk: a „felelős társadalom" fogalmát akaratlanul is olyan politikai irányban magyarázzuk, amelybe történetünk és helyzetünk révén a gyülekezettel együtt betagoltan élünk. Az ártalmatlannak vélt semleges kifejezés menten rejtett politikai tendencia leplévé válik és ezáltal veszendőbe megy a téma megfogalmazásakor hangsúlyozott „világtávlat".

A 3. sz. bevezető iratról pl. első tekintetre látszik, hogy melyik féltekén írták. A baj azonban nem abban van, ha okfejtésünkből helyzetünkre lehet ráismerni, hanem, ha ennek a helyzetnek kisértése nem vált ki bennünk elég éberséget és hatékony küzdelmet, amelynek során bizonyos értelemben saját helyzetünk fölé emelkedhetünk. Ennek az éberségnek a szükséges foka és ennek a küzdelemnek a hatékonysága kérdéses előttünk a 3. sz. bevezető irat olvasásakor. Pedig éppen a társadalmi kérdés valóban ökumenikus megbeszélésekor nélkülözhetetlen a „világtávlat". Az egyetemes emberiség szempontjából is létérdekek fűződnek ahhoz, hogy az Ökumenében minden körülmények között megmaradjon a krisztusi világtávlat, mint a féltekék elszakíthatatlan köteléke.

Az ökumenicitás ügye forog kockán, ha a semleges kifejezés kísértése megejt. De mert nem-tudatos veszedelemről van szó, ezzel szemben nem elég egy ilyen önmagában véve korrekt és ünnepélyes deklaráció, hogy: „a felelős társadalomról szóló nyilatkozat óvást jelentett a keresztyénségnek bármely meglevő politikai vagy gazdasági rendszerrel való azonosításával szemben". Az ilyen sommás deklaráció csak fokozhatja teológiai biztonságérzetünket s ezzel együtt növeli a gyanútlan félresiklás lehetőségét. Az tehát a kérdés, hogy a „felelős társadalom" fogalmát hogyan értelmezzük, illetve hogyan *kell* teológiailag értelmezni, hogy eligazítást adhasson a világkonfliktusok közepette, a gazdasági és társadalmi élet jelenlegi zűrzavarában.

Az eddigi ökumenikus munkálatok alapján a feleletkeresés *három* eshetőségét kell mérlegelnünk.

1. Az első, amit a 3. sz. bevezető irat kérdésfeltevéseivel akaratlanul is szuggerált, egy keresztyén gazdasági és társadalmi prognamm kidolgozása. Legalábbis azokra a területekre, ahol még ilyesmire tényleges lehetőség marad és ahol ez a megoldás egyben az önvédelem aktusának is látszik. Tehát széles társadalmi rétegekben eleve a népszerűség esélyeire számíthat. — A keresztyén társadalmi programm kidolgozását tudvalevőleg már többször megkísérelték. Az eddigi tapasztalatok teológiai kiértékelésén okulva, a mai teológiai ismeretek birtokában, a tényleges helyzet gondos felmérése alapján munkába lehet venni

még egyszer, szakemberek bevonásával, a reménység jegyében. Az Ökumené segítségével ezúttal igazán világtávlatban próbálhatnók ki ezt a lehetőséget. Hátha az egyház szolgálata révén, konkrét eligazítást kaphatna a világ jelenlegi zűrzavarában, érvényes rendet a rendetlenségben.

Meg kell azonban kérdeznünk: honnét vesszük ehhez a bűvöletbe ejtő programmhoz a keresztyéneket, akik megvalósítják? Hol van egyáltalán bibliai igéret arra, hogy a keresztyén társadalom a történelem folyamán valaha is valóság lesz? Nem semmibe ívelő hidat építünk-e? Ebben a tudatban illúziómentes józansággal kellene megvizsgálnunk, mi értelme marad ezentúl még a keresztyén társadalmi rend elméleti kidolgozásának? Lehetséges igazságmozzanatai és az igehirdetéssel kapcsolatos bizonyos irányú jogosultsága mellett az a *veszedelmes kísértése* mindenesetre megmarad, hogy keresztyén ideológiává váljék, sőt anti-ideológiává, hogy a világ utópiáit a keresztyén utópiával is megtoldja, a reménység jegyében. De *ezt* nevezi reménységnek a biblia?

A 3. sz. bevezető irat, jelen alakjában még nem egészen mentes az ideológia, sőt anti-ideológia kísértésétől. Elhárítja ugyan a biztos panaceák nyújtásának gondolatát és nem emleget keresztyén társadalmi programmot. A kultúrprotestantizmus örökségének teológiai felszámolása idején ez eléggé érthető. De tartózkodóbb és alázatosabb formában, névtelenül és mégis felismerhetően ott lappang a keresztyén társadalmi programm lehetőségének ihlete, a jövőbe mutató mondatok mögött. Jelenlétét csak akkor vesszük észre, ha nem téveszt meg minket is az anonimitás. Észrevételünk helyességének nem annyira az a próbája, amit a 3. sz. bevezető irat mond, hanem, amit elhallgat. De erről majd később.

2. A feleletkeresés második eshetősége az lenne, ha józanul számolunk a tényekkel: Vannak ugyan szórványosan mindenfelé keresztyének, az emberi társadalom mégse csupa keresztyénekből áll. A világ egyetlen táján sem. A keresztyének feladata mostmár az, hogy az isteni kijelentésből nyert ismeretekkel, keresztyén gondolatokkal toldozgassák, javítgassák, erősítsék, biztosítsák a mindenkori társadalmi rend erősnek szánt és mégis ingadozó, omladozó épületét. Ez a kooperatív szolgálat természetesen nemcsak konzervatív, hanem haladó értelemben is elképzelhető, tehát a legkülönbözőbb politikai előjellel, anélkül, hogy az alapképlet lényegében megváltoznék.

Ha a keresztyén társadalmi programm esetén (vagyis a fentebb tárgyalt első esetben) az egyház nyílt vagy burkolt érvényesülési igényével volt dolgunk, itt az egyház meglehetősen igénytelen szolgálatkészségével. Amott igyekszik a világot saját életrendjébe tagolni, emitt meg nyilván a világ kísérli meg az egyház betagolását. Voltaképpen itt is, ott is ideológiai erőfeszítés folyik, csakhogy az első esetben a keresztyének hamis reménységgel, a másodikban megtört reménységgel vesznek részt a küzdelemben, vagy esetleg már nem is küzdenek. Akár egyazon küzdelem különböző fázisának képzelhető a kétféle megoldás. Érdemes lenne megvizsgálnunk, miféle igazságmozzanatai vannak egy ilyenfajta kooperációs társadalmi szolgálatnak, ha illúziómentesen s a szolgálatkészség őszinteségével vállaljuk.

De még a viszonylagosan legjobb esetben is számot kell vetnünk az ócskaruha és újposztóból való folt, az ötömlő és újbor jézusi példázatának komoly eshetőségével (Máté: 16—17). Ez át is vezet az utolsónak maradt lehetőségre.

3. A feleletadás harmadik és *tulajdonképpeni* eshetőségéhez akkor jutunk el, ha megszabadulunk, megszabadulhatunk a keresztyén ideológia kísértésétől, illúzióitól. Akkor is megmarad az Isten iránti hálából fakadó keresztyén szolgálat konkrét kötelezettsége az éppen meglevő, tehát nem-keresztyén társadalomban hívők és hitetlenek irányában egyaránt. Ha igaz az a helyzetkép, amit a bevezető irat felvázol, képzelhető-e, hogy a *keresztyén* felelősség akár az európai társadalomban, akár a világ bármely táján kereszthordozás nélkül lehetséges? A keresztyén felelősség ugyanis mi egyéb, ha nem az ige szerint való igen-ek és nem-ek egyre megújuló gondos vizsgálata és megélése a társadalom javára? Esetről-esetre való számvetés arról, nem beszélünk-e vagy nem hallgatunk-e keresztyénietlen módon, emberi gyarlóságaink és nem utolsó sorban társadalmi beágyazottságunk folytán?

Ez a megoldás nem a szép lelkek harmadikutas ábrándozása, tehát nem valami társadalomfeletti felhőkakukvárba búvás az emberi szolidaritás, a felebaráti szeretet keresztyén kötelessége elől. Nem erről a harmadik útról, hanem a keresztyén ember útjáról van itt szó, amely az embertársak örömei és nyomorúsága, építőmunkája és kétségbeesése közt, szóval a társadalom kellős közepén vezet és épp oly reális, mint a golgotai kereszt. Lehet akár a kereszthordozás útjának is nevezni. — *Ez* az, amiről a bevezető irat nem beszél.

Talán azért nem beszél, mert a „felelős társadalom" fogalmának régebbi keletű, amszterdami definíciójához kapcsolódik. Idézzük a definíciót: „Felelős az a társadalom, amelyben a szabadság olyan emberek szabadsága, akik elismerik az igazságosság és közrend iránti felelősségüket és amelyben a politikai tekintély és gazdasági hatalom hordozói felelősek azok gyakorlásáért Isten iránt és az iránt a nép iránt, amelynek jólétét e tekintély és hatalom gyakorlása érinti". — Erről a — szándékában helyes — de jellegzetesen a világ felé és nem önmagunk felé forduló definícióról azonban látszik, hogy még nem az evanstoni főtéma, nem a keresztyén reménység szemszögéből nézve fogalmazták. Teológiai mondanivalója mindössze a vezetők és vezetettek Isten színe előtt való kölcsönös felelősségét állapítja meg, anélkül, hogy a felelősségvállalás bibliai összefüggését jelezné. Teológiai fogyatékosságával, Isten nevének emlegetése ellenére is, utat enged a teológiátlan moralizálásnak és ezzel együtt a fentebb említett ideológiai kísértéseknek.

A „felelős társadalom" fogalmának folytatólagos vizsgálata *talán* nemcsak a ma már kissé túlhaladott és elégtelen amszterdami meghatározás revideálására vezet, hanem magának a „felelős társadalom" kifejezésnek a módosítására. — Ez a kifejezés, minden használhatósága ellenére is, túlságosan személytelen és általános. Már önmagában véve ideológizálásra csábít. Nemcsak a definíció, hanem a terminológia *esetleges* módosítására is készen kell lennünk. A „felelős társadalom" kérdése ugyanis számunkra elsősorban és átugorhatatlanul a

keresztyének társadalmi felelőssége. *Erre* vannak bibliai igéretek és ebből egészséges módon indulhat ki minden további mondanivaló, el egészen a legkonkrétabbakig. De ha a „felelős társadalom" kifejezés maradna is — fentebb, másvonatkozásban magunk is érvelünk mellette — a helyes kiindulás érdekében javasoljuk vele kapcsolatban legalább a keresztyén reménység konkrét meghatározását.

Látásunk szerint: *a keresztyén reménység a kereszt vállalása a feltámadás hitében:* Sem több, sem kevesebb.

A „kereszt" szó ebben a meghatározásban paulinus formula, de ugyanakkor a szó legszélesebb értelmében egyetemesen bibliai, nemcsak a Golgotát jelenti, hanem az inkarnáció karácsonytól nagypéntekig húzódó egész történetét, azt a történetet, amelyet a húsvéti evangéliom mennyei derűje övez. A kereszthordozás pedig annyi, mint krisztuskövetés, tehát reménységben járás. Ezzel ki akarjuk zárni, még pedig nem ok nélkül akarjuk kizárni azt a terméketlen eshetőséget, hogy Jézus Krisztust egyszerűen szemléljük és a világnak ajánlgassuk, mint egyetlen reménységet. A világ csak az előtte megélt reménységre fog felfigyelni. Nem a teológiai elméletekre, hanem magára az éltető és hatalmát gyakorló igére. Ne tegyünk tehát az élő ige helyébe teológiai elméleteket. Kivált segítőszándékkal ne.

Amikor meghatározásunkban kimondjuk ezt a szót, hogy „feltámadás", benne van az Isten újjáteremtő erejébe vetett hit: az új ég és föld reménysége, hiszen nem is képzelhető e nélkül feltámadásunk csodája, amelyre már a bennünk elkezdődő újjászületés kegyelmi ténye is utal. A javasolt formulában tehát ott van a „már most" és a „még nem" eschatológiai feszültsége, az úgynevezett kettősidejűség. Ha valaki ezt a formulát mégis a keresztyén váradalom individualista leszűkítésének vélné, vajjon ez nem az individualizmus elleni harc eltúlzása volna: megfeledkezés az egyéni bizonyságtétel közösségből eredő és közösségteremtő voltáról? Nem, egyetlen vonatkozásban sem a keresztyén reménység leszűkítéséről, hanem realizálódásáról van itt szó, még pedig a *hit* mértéke szerint páthosz és hübriszmentes realizálódásáról.

A protestantizmusban tudvalevőleg az a Luther volt a „theológia crucis" első megfogalmazója, aki az evangéliomi örvendezés hiányával igazán nem vádolható. És az a Kálvin tanított a kereszthordozásról, mint a keresztyén élet elutasíthatatlan velejárójáról, akiről még ellensége sem állíthatja, hogy passzív természet volt, vagy a kereszthordozással passzivitásba vonult. A hitben járó ember szabadsága érződik mindkét reformátor engedelmes szolgálatán. — Képzelhető-e valaha is másképp az egyház társadalmi szolgálata, mint a keresztvállaló reménység megélésének ezerféle formája? Nem illuziókkal áltatja-e magát az a keresztyén, aki valami olcsóbb megoldást keres a társadalmi felelősségben?

Ebben az összefüggésben sem szabad felednünk a keresztyén élet és az egész Ökumené állandó dilemmáját; vagy mi válunk Krisztus engedelmes eszközeivé, vagy Őt használjuk eszközül saját céljaink, eszményeink szolgálatába. Tertium non datur. Illetve a harmadik eset

a nyílt atheizmus volna, de mi elégedjünk meg a hit és képmutatás kettős lehetőségével.

Ennyi az, amit mindenekelőtt el kell mondanunk a 3. sz. bevezető irat kapcsán. — Örömmel ismerjük el, hogy részleteiben sok elgondolkoztató és tanulságos megállapítást kaptunk benne. Különösen tetszett az analogia fidei-re emlékeztető, de felhasználatlanul hagyott egy-két mondat. Továbbá a konkrét beszédre irányuló törekvés. A bevezető irat jelenlegi alakjáról azonban még jó lelkiismerettel nem állíthatjuk sem azt, hogy motívumai teljesen egyértelműek, sem azt, hogy teológiai magatartása a keresztyén reménység jegyében született. Tehát jelenlegi alakjában az ökumenikus eszmecserének nem jelöl ki világos útat. Nem alkalmas arra, hogy a társadalmi kérdést az evanstoni főtémába ágyazza bele. Ez esetben pedig veszedelmesen izolálja a főtémát.

II.

Miután néhány megállapítást tettünk a keresztyén ember társadalom iránt érzett felelősségéről, szolgálatunknak tartjuk, hogy éppen ennek a felelősségnek a körén belül megkíséreljük elmondani: milyen pozitív felismerésekre jutottunk el az ige megértéséért való tusakodásunkban az emberi társadalom kérdésében. Nem általános törvények formájában akarunk erről a felismerésről beszélni, hanem abban a konkrét formában, amelyben a körülöttünk folyó társadalmi átrendeződésben újra meg újra jelentkezik. Egyházunk olyan úton halad, amelyen egyre világosabban felismerjük Istennek, mint Atyának rajtunk végzett nevelő munkáját. Kiszakított bennünket régi társadalmi rendünkkel való összenövésünkből és egy épülő új társadalom körében lehetőséget adott az újrakezdésre. Nem élhettünk és nem élhetünk úgy tovább, mintha semmi sem történt volna. Az újrakezdésben viszont Isten nem hagyott bennünket tanácstalanul és biztató igéretek nélkül. Újra ráébresztett bennünket arra a reformátori igazságra, hogy „nem szolgálhatunk Istennek, ha csak nem szolgálunk népének is". (E széles értelmű megállapítás teológiai körülhatárolását l. Kálvin I. Timotheus 3 : 7 alapján tartott prédikációjában. Corp. ref. LIII. 289.) Az új társadalmi rend építéséért folyó küzdelmes erőfeszítésekben meglátthattuk a haladást a következő mozzanatokban:

1. Ez a társadalmi rend felelősséget érez az egész emberiség összetartozásáért, közös emberi érdekekért, népek és fajok egyenjogúságáért. Az emberiség széles rétegeiben emelte az emberi öntudatot.

2. Társadalmi rendjének és a társadalmi megbecsülésnek alapjává a munkát tette és egy olyan gazdasági rendszer kiépítésére törekszik, amely közös felelősségre és közös teherhordozásra nevel.

3. Szerte a világon az építés elengedhetetlen feltételének tartja a békét és le nem becsülhető erőfeszítéseket tesz a népek közötti béke megőrzésére.

Az egyházban a megigazító ige konkrét hirdetése által nyújtunk segítséget a gyülekezet tagjainak az új helyzetben érthető módon jelentkező kétségeik és az újért való tusakodásaik között. A hirdetett ige segíti őket a társadalom iránt való felelősségük felismerésére és

megélésére és a gyülekezet az ige engedelmes megélésével végzi népe felé szolgálatát.

Ugyanakkor az egyház feladatához tartozónak ismerte fel azt is, hogy azokkal szemben, akik a társadalmi rendszerváltozásnak akár önhibájukból, akár önhibájukon kívül kárvallottjai, végezze a szamaritánus szolgálatot.

Az „igen", amit a fentebbiekben kimondottunk, nem egy ideológiával való bárminő azonosulást, hanem az adott helyzetben való hivatásunk felismerését és vállalását jelenti.

Mindezek alapján úgy gondoljuk, hogy az Ökumené akkor végzi helyesen szolgálatát, ha tudomásul veszi, hogy — mint eddig a történelem során — az emberi társadalom most is különböző ideológiai, társadalmi és gazdasági rendszerekben él. Ennek folytán a felelős társadalom problémája terén mi az Ökumené feladatát abban látjuk, hogy a népek és társadalmak között az egymás megismerésének, egymás megszeretésének és az egymás iránti bizalom elmélyítésének lelkületével végezze szolgálatát. Amint az Ökumené törekszik arra, hogy felekezeti torzsalkodások ne tegyék lehetetlenné az egyházak együttműködését, meggyőződésünk szerint arra is törekednie kell, hogy a társadalmi rendszerek különbözősége ne mélyítse a népek és társadalmak közötti meghasonlást.

6.

NEMZETKÖZI ÜGYEK – „Keresztyének a világközösségért folytatott küzdelemben"

A nemzetközi ügyek kérdéseiben az evanstoni nagygyűlés elé nyilvánvalóan olyan javaslatot kell terjeszteni, amely a nagygyűlés főtémájának: a keresztyén reménységnek megoldást, megbékülést hirdető hatásos üzenetét fejezi ki a harmadik világháború veszélye által fenyegetett összes népek és bennük az egyházak számára. A Tanácsadó bizottság második jelentése megrendítő komolysággal fejezi ki az egyház hitből fakadó engedelmes szolgálatának konkrét feladatát a következő szavakban: „Az örök békesség reménysége az, amely arra késztet bennünket, hogy dolgozzunk a földi békességért a mi megosztott és gyötrelmesen fenyegetett világunkban... Valóban Isten akaratával való szembehelyezkedés lenne, ha belenyugodnánk egy harmadik világháború lehetőségébe, mint a világ elkerülhetetlen sorsába, vagy ha könnyű lelkiismerettel néznénk a jelenleg folyó fegyverkezési versenyt. Ilyen tekintetben nem a mi ügyünk, hogy törődjünk egymással versengő világnézetekkel és elvont principiumokkal; a mi dolgunk egyszerűen az, hogy átérezzük az emberiség éhségét a béke után, mialatt újabb háború félelme alatt él, olyan háborúé alatt, amely az egész emberi fajt a megsemmisülés kaotikus szakadékába taszítaná." Ezek a komoly és felelősségteljes szavak hűen fejezik ki szerintünk azt az alapvető magatartást, amelyet az egyházaknak mindenütt a föld kerekségén s az Egyházak Világtanácsa együttesében

vallaniuk és vállalniuk kell. Az emberiség éhsége a béke után világszerte sok keresztyén és nem-keresztyén embert indított föl mind határozottabb fáradozásra a feszültséget okozó nemzetközi kérdések békés megoldásáért. Joggal várják az egyházak segítségét, hogy a maguk sajátos szolgálata által is bátorítsák a béke megmentése és megőrzése reményteljes munkájára nemcsak az egyházak tagjait, hanem minden embert. Az egyház tudja az Igéből és hirdeti igehirdetésében, hogy „a fejedelemségek, hatalmasságok, erők és uraságok" a mi Urunknak, a Jézus Krisztusnak uralma alatt vannak s Ő a Békesség Fejedelme, akinek parancsa és ígérete, hogy „mindenkor, minden tekintetben" békességünk legyen. A háborúságokat és visszavonásokat szító erők a világban az Ő akaratával, az embert és az emberiséget szerető jóakaratával állnak szemben. Az egyház tehát érvényes ígéretek birtokában, az Úr Krisztusnak mint fejének erejében bizakodva reménységgel támogathatja és segítheti mindazokat az erőket és fáradozásokat, amelyek a nemzetek közötti békés megegyezés létrehozásában és a világ békéjének megőrzésében buzgólkodnak.

A Nemzetközi Ügyek Bizottsága bevezető tanulmánya is a háború és a béke kérdését állítja vizsgálódásának középpontjába. Amilyen örvendetes a reális látásnak ez a ténye, annyira meggondolkoztató számunkra, hogy ez a tanulmány teológiai alapvetéssel alig foglalkozik. Ez nehézzé teszi számunkra a tanulmányhoz való hozzászólást. Megjegyezzük, hogy „Az egyház a faji és ethnikai feszültségek között" témával foglalkozó tanulmányi bizottságunk igyekezett bibliai kiindulást adni, amelyet a Nemzetközi Ügyek Bizottsága szíves figyelmébe ajánlunk. Ebben a most említett rövid és vázlatos bibliai alapvetésben rámutattunk arra, hogy Isten „elkötelezi övéit arra, hogy az emberiség egységét föltétel nélkül az Isten akaratának engedelmeskedve mindenkor hittel munkálják". Az eschatonnak az az ígérete, hogy meg nem számlálható sokaság „minden nemzetből és ágazatból és népből és nyelvből" (Jel. 7 : 9) mint egységes emberiség boruljon le az üdvösség Istene előtt, azok számára, akik hisznek, itt és most engedelmességre hívást jelent. Arra vagyunk elkötelezve, hogy *egyházként* — amelyben különböző népek fiai egy testben nőttek össze és egy test életét élik — segítsünk az emberiségnek abban, hogy megosztottsága és nyugtalansága állapotában enyhülés következzék be és kialakulhasson a békés egymás mellett élés világa. Ha ez az alapvető teológiai szempont nem érvényesül kellőképpen, akkor olyan kívánalmakkal fordulhat az egyháznak valamilyen testülete — mint jelen esetben a Nemzetközi Ügyek Bizottsága — a keresztyének felé, amelyek nincsenek az Ige és Szentlélek bizonyságtételével megvilágosítva és megerősítve. Tudatában vagyunk annak, hogy a Nemzetközi Ügyek Bizottságának tanulmánya olyan kérdéseket vet fel, amelyek valóban nem érdektelenek az egyház ma élő nemzedéke számára. De ha ezek a kérdések *csak* politikai célokat, *csak* politikai — éspedig egyoldalú politikai — indokolással helyeznek az *egyházak* tanácskozó asztalára, valami gyökeres tévedés veszélye fenyegeti az ilyen egyházi tanácskozás ökumenikus jellegét és egyáltalán egyházi voltát. Kénytelenek vagyunk mindjárt rámutatni arra, hogy a tanulmány nagy tért szentel a nyugati világban folyó különböző „regionális" politikai, katonai, gazdasági szövetkezéseknek, amelyekben — mint a téma önmagában

véve is kérdéses címe összefoglalja — „a világközösségért folytatott küzdelem" fejlődési fázisait véli fölismerni. Egyenként felsorolja a Schuman-tervet, az Európai Fizetési Uniót, az Északatlanti Szövetséget, Európai Hadsereget, a Csendesóceáni, Közel- és Középkeleti Blokkokat, mint amelyek a „világközösség" felé vezető lépések volnának s amelyeket így a keresztyéneknek nyilván támogatniuk kellene. Ezek a politikai, katonai és gazdasági szövetségek *így*, a hittől függetlenül — vagy ami még rosszabb lenne: keresztyén jelszóval ékesítve vagy inkább éktelenítve, a Jézus Krisztus teljes váltságától tökéletesen idegen célokat és eszközöket sorolva fel — nem válhatnak az egyház feladatává. Az egyház tartozik az *ökumené*, a lakott világ minden részén élő emberiség egyetemes szolgálatára lenni s csak ez a szolgálat lehet az Egyházak Világtanácsának feladatkörébe tartozó. Nézetünk szerint az egyes egyházak minden, valóban egyetemes érdekű bizonyságtételének valamilyen összhangban kell lennie a többi egyházakéval. A tanulmányban felsorolt terveknél és szövetségeknél azonban nem ez történik. Mi úgy látjuk, hogy éppen az ellenkező történik. És ezt a tények alapján vagyunk kénytelenek megállapítani. A harmadik világháború veszélye nem csökkent, hanem erősödött az előbb felsorolt politikai, katonai és gazdasági szövetkezések által és semmi komoly jelét nem látjuk annak, hogy a jelenleg folyó szörnyű vérontásoknak ezen az úton véget lehetne vetni. A világ mai nagy kérdéseiben az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottsága lucknowi ülésén mondotta ki a helyes és helyénvaló egyházi szót, amikor az egész emberiség békéjének helyreállítása érdekében a nagyhatalmak tanácskozása mellett foglalt állást, s ugyanakkor meg tudta ragadni a mai világfeszültség legveszélyesebb pontját: a koreai háború megszüntetésének ügyét.

Kénytelenek vagyunk megkérdezni, hogy a Nemzetközi Ügyek Bizottsága nem ment-e túl a bibliai józanság és a helyes keresztyén realizmus határán, amikor magát a témát úgy fogalmazta meg, hogy „a világközösségért folytatott küzdelem". Azt kellett megkérdeznünk Isten színe előtt folytatott vizsgálódásainkban, vajjon ez a cím a benne rejlő helyes igazság-mozzanat ellenére is nem vezet-e céltalan illúziók, vagy esetleg — amitől Isten óvjon — célzatos tendenciák irányába. A keresztyén egyház nem áltathatja magát illúziókkal, még kevésbbé engedheti, hogy valamely „ideális" cél káprázata elhomályosítsa előtte valóságos, Isten-parancsolta tennivalóit. Amilyen teljes mértékben valljuk, hogy a világ valóban szorosan egybefügg s az emberiség sorsa nem különíthető el részek szerint, ugyanannyira óvatosnak kell lennünk, ha politikai terminológiává lesz az ilyen kifejezés, mint: „a világközösségért folytatott küzdelem".

Teljes egyetértéssel osztjuk a tanulmánynak azt a megállapítását, hogy „mi abban a reménységben élünk, hogy az emberek és nemzetek szívét az Ő Lelkének kegyelme átalakítja". Hozzátesszük, hogy nem az egyház jó szolgálatának igénybevétele nélkül. „Isten munkatársai vagyunk" (II. Kor. 3 : 9). Éppen azért fáradozunk jóreménységgel azon, hogy egyházunk bizonyságtétele és szolgálata által emberek Krisztushoz térjenek, Őt megismerjék, magukat Reá bízzák. De nem érthetünk egyet a folytatással: „A történelemben új kezdetek mindig lehetségesek, feltéve,

hogy az ember elfordul hamis istenek bálványozásától és az élő Istent imádja...“ Mi is valljuk, hogy a teljes, a végső, az örökkévaló béke, az ésaiási békebirodalom feltétele a népek engedelmes megtérése lelkeink Pásztorához és Felvigyázójához, Krisztushoz. De az Igében azt is látjuk, hogy Isten a kijelentéstörténetben mint szuverén Úr, szabadon használ föl olyanokat is az Ő jó és szent céljai szolgálatában, akik Őt nem ismerik. Cyrust az Ige egyenesen „az Úr Felkentjének“ nevezi, akit Isten név szerint hívott el és általa szabadulást szerzett (Ésaiás 45 : 1—7). Szerintünk nincs igei alapja annak a feltevésnek, hogy emberek és nemzetek között — nem az örök, hanem az ideigvaló, nem a tökéletes, hanem a viszonylagos, nem a végleges, hanem az átmeneti — megbékülés csak akkor volna biztosítható, ha előzetesen megtérnek, sőt — mint a tanulmány később igényli — közös erkölcsi kódexben is megállapodnak s ennek alapján különböző előzetes változtatásokat tesznek életberendezéseikben — a másik fél kívánalmainak megfelelően. Ilyen előfeltételekre a megbéküléshez már csak azért sincs szükség, mert Isten a Jézus Krisztus keresztjében minden előfeltételt teljesített és az egymással legélesebben szembenálló embercsoportokat megbékéltette, „az ellenségeskedést az Ő testében, a parancsolatoknak tételekben való törvényét eltörölvén“ (Efezus 2 : 15) — minden emberi előfeltétel nélkül. Mi keresztyének tehát a béke, az *eiréné* lehetőségében bizalommal reménykedhetünk. Az eiréné gyökere, az *eiró* ige azt jelenti, hogy „egymással újra beszélni“. A béke útja: újra beszélni egymással, amíg csak meg nem tudunk egyezni.

A magyar protestantizmus a Szentírásnak a Szentlélek szakadatlanul kért segedelmei között végzett tanulmányozása, hitvallásaink útmutatása, régi és ma élő nagy teológusok bizonyságtételei alapján az Úr Jézus Krisztussal való közösségét úgy igyekszik gyakorolni, hogy az Igét az egész egyház, a szentek egyessége fülével és szívével, sőt az egész emberi nemzedék fülével és szívével próbáljuk hallgatni. Az Úr Jézus Krisztussal való közösség ilyen gyakorlásában érvényre jut a megváltás teljességének az a hitbeli felismerése, hogy amint a bűneset valamiképpen az egész kozmosz esete, éppúgy a megváltás — amelyről az egyház jel — valamiképpen az egész mindenségnek, az egész emberi nemzetségnek termi az irgalmasság gyümölcseit. Ezt a hitbeli felismerést igyekszünk érvényesíteni a ma élő népek együttélésének igazi kérdéseiben, minden nap új erőt merítve abból a csodából, hogy az egyház pünkösdkor megérte a párthusok, médek, elámiták stb. (Csel. 2.) egy lélekre, egy értelemre, egy akaratra jutását és Isten kegyelmének nincs határa.

A tanulmány szól „a béke és az igazság“ szoros összefüggéséről. Ezt mi is elfogadjuk, hozzátéve, hogy a tanulmány helyesen állapítja meg azt is, „hogy a háború sokkal több igazságtalansággal jár, mint amennyinek leküzdését kívánja“. Kérdéses előttünk, mit ért a tanulmány az olyan megállapítás alatt, amely szerint „éles dilemma merül fel, amikor két olyan nézet áll egymással szemközt, melyek közül az egyik azt sürgeti, hogy az igazságot és a békét biztosítani csak fizikai erő útján lehet“. Ha az előbb említett politikai, katonai és gazdasági szövetségeket értené (amelyek nyilván ilyen „fizikai erő útján“ vélik a békét biztо-

sítani), egyet tudnánk vele érteni. De óvni szeretnénk magunkat téves illúzióktól s óvni szeretnénk a Nemzetközi Ügyek Bizottságát, hogy olyan célzatos megállapításokat tegyen, amelyek a világ egyik táborának világpolitikai megnyilatkozásait szinte szószerint ismétlik, s ebben földrajzi helyzetének vetületét is föl lehet ismerni. Osztozunk francia testvéreink többször kifejezett aggodalmában, amit az előkészítő anyag ismerete csak fokozott bennünk.

A megbékélés akadályai között a tanulmány fölveti, hogy „még ha sikerülne is a zsarnokságot és a háborút száműzni a földről, még ebben az esetben is előttünk áll az a feladat, hogy hogyan teremtsük meg a közösség (?) igazságos nemzetközi rendjét". Nézetünk szerint az aggodalmaskodás ilyen kérdése éppen a keresztyén egyházakhoz nem illik és megbéníthatja bennük a „holnap gondja" a ma feladatainak engedelmes elvégzését. Isten az egyházra a békéltetés szolgálatát bízta és a zsoltáros így dicsekedik: „Uram, nem fuvalkodott fel az én szívem, szemeim sem láttak magasra és nem jártam nagy dolgok után, erőmet meghaladó csodadolgok után" (131. zsoltár) és azzal a figyelmeztetéssel végzi: „Bízzál Izráel az Úrban, mostantól fogva mindörökké". Az egyház nyugodtan bízhat a történelem Urában és nem kell helyette történelmet csinálnia. Bizalmának próbája viszont éppen az az engedelmesség, amellyel nem elkülönül a világtól, hanem a mai alkalmat fölismeri és megragadja a szolgálatra.

Nem tudjuk osztani a tanulmány szerzőinek aggodalmát „a világ lakosságának növekedése és az emberiség rendelkezésére álló erőforrások tekintetében" sem. Az az Isten, aki így biztatta az embert: szaporodjatok és sokasodjatok, az az Úr, aki az égi madarak eledelét is kirendelte, biztosan gondoskodik az övéiről. Hazánkban pl., ahol a születési arányszám az utóbbi években erőteljesen növekedett, a halálozási arányszám pedig jelentősen csökkent és az egyházunkat is annyira pusztító egyke megszűnt, a lakosság szaporodása és az életszínvonal emelkedése szorosan együttjárt.

„Felmerülő világkérdések" alcím alatt a tanulmány két nagy problémát vet fel. „Az egyik a fokozódó feszültség a szovjet és a nemszovjet társadalom között, a másik pedig az a forradalmi változás, amely folyik a fejlődésükben elmaradt nemzetek között." Ehhez csatolja még a második világháború győztesei és legyőzöttei között ittmaradt és szerintünk égető problémákat.

Első megjegyzésünk, hogy a két ú. n. nagy problémának összefüggését a tanulmány úgy látja, mintha az eddig elnyomott és feltörekvő százmilliók és a „kommunizmus" úgy kapcsolódnának egymáshoz, hogy a megértés „legfőbb akadálya" éppen a kommunizmus vonzó ereje ezekre a feltörekvő népekre. Magát a tényt a tanulmány nyilván nem helytelenül állapítja meg, de aligha tesz eleget annak a feladatának, hogy „behatoljon a tények mögé" s megértse, hogy az összefüggés a tények logikájában van s nem valamilyen propagandának az eredménye.

Ami a „szovjet és a nem-szovjet társadalmak között fölmerült konfliktust" illeti, a tanulmány joggal panaszolja, hogy a háborús előkészületek akadályozzák a béke céljait szolgáló konstruktív alkotásokat. Egészen hasonló megállapításokat hallottunk vezető amerikai politikusoktól

is. De vajjon mi az oka annak, hogy a gigantikus összegeket nem béke-alkotásokra fordítják, hanem most is fegyverkezésre? Ezen a tényen a megejtően szép szavak mögött nekünk különösképpen el kell gondolkoznunk.

A világfeszültség mai tünetei között a tanulmány utolsónak említi — a közismert torontói határozat terminológiájával — „a Koreában bekövetkezett nyílt agressziót". Vajjon helyes-e visszatérni a szerencsétlen torontói nyilatkozat alapjára, amely csaknem kockára tette az Egyházak Világtanácsa egységét, amely ellen több tagegyházzal együtt a magyar tagegyházak is felemelték szavukat s amely — ez a döntő dolog — ellentétben van az Egyházak Világtanácsa Központi Bizottságának lucknowi határozataival, különösen a meddő „ok-keresés" helyett a helyes *célra*, a békére néző konkrét javaslataival? Nem kívánunk a komoly bizonyítékok egész sorára hivatkozni a torontói nyilatkozat ama súlyos hibájával szemben, hogy egyoldalú politikai fórumnak véleményére támaszkodott, amelynek kinyilvánításában a szembenálló feleknek csak egyike vett részt s csak példaképpen említjük meg a francia egyházak mozgalomközi bizottsága megállapítását, amely rendkívül töredékesnek (extremly fragmentary) nyilvánította a torontói nyilatkozat alapját képező információkat. Szerencsétlen tévedésnek kellene tartanunk, ha az Egyházak Világtanácsa Nemzetköziügyi Bizottsága ismét ide térne vissza — Lucknow után. Lucknowban joggal mondotta az Egyházak Világtanácsa egyik elnöke, hogy ott jobb határozatot hoztak, mint Torontóban és nagyobb örömük is lesz benne a tagegyházaknak. Azóta ez a megállapítás a világ minden részén a tagegyházak részéről igazolódott. De igazolódott az azóta bekövetkezett eseményekben is. E sorok írásakor a koreai sebesült és beteg hadifoglyok kicserélése és a fegyverszüneti tárgyalások újrakezdése azt mutatja, hogy Lucknowban idejében mondott ki a Világtanács egy olyan szót, amelynek a ki nem mondását ma bizonyosan sokan fájlalnák.

„A fejlődésben elmaradt népek problémájáról" szólva a tanulmány megállapítja „azt a megdöbbentő éhséget és nyomort, amelynek terhe alatt még mindig az emberi faj többsége szenved". Indiára és Japánra utalva, a lakosság számának nagymérvű növekedését is említi és kijelenti, hogy „egyelőre alig lehet többet elérni, mint hogy az életszínvonalat legalább a jelenlegi körülmények között (éhség és nyomor) fenn lehessen tartani". Vajjon a mi nagy keresztyén reménységünk realizálása ebben a világban szinte a reménytelenségig száll alá, amikor „az emberi faj többsége szenved"? Feltűnő, hogy a tanulmány elítélni látszik az olyan országok magatartását, „ahol a lakosság növekedésének problémája kevésbé éles", (de) „az emberek mindinkább vonakodnak attól, hogy termelő munkájuk eredményeit az iparilag fejlett országok használják fel a maguk céljaira". Nyilván ezek a népek jogosan elsősorban „a maguk céljaira" gondolnak. Nem tartjuk valószínűnek, hogy „a Nyugat és a fejlődésében elmaradt Kelet között az egymás megértésének akadályai" ilyen szellemben megoldható s hogy ma a keresztyén lelkiismeret szempontjából elég lehetne „a gyarmatosításnak a múltban gyakorolt módszereiről" szólni s általában e vonatkozásban csak „a kommunista propagandáról" és a félreértésekről beszélni. Még kevésbbé tartjuk lehetségesnek, amit

az elmaradt népek érdekében a tanulmány „a tőke-export elősegítésében" ajánl, mert nem az elnyomott népek éhségének és nyomorának állandósításáról, hanem megalázó és embertelen helyzetükből való kiszabadulásukról kell komolyan szólni és ezért cselekedni. A tanulmány elismeri, hogy minden népnek joga van „az emberi méltóság bizonyos fokára". Mi azt tartjuk, hogy a *teljes* emberi méltóságra, tehát a nemzeti függetlenségre, önkormányzatra, szabadságra és jólétre van joga, amint erre már az amszterdami határozatok is rámutattak (V. kötet. 92. old.). És hogy ez lehetséges, arra legyen szabad egy illusztrációt felhoznunk. Az Indiával szomszédos Üzbég Szocialista Köztársaságban 1951-ben 21 q volt a nyers gyapot hozama, Indiában pedig csak 3,4 q. Igaz, hogy Üzbekisztánban 70 hektárra, Indiában 13 000 hektárra jut egy traktor. (Üzbekisztán nemrég még ugyanolyan lemaradott vidék volt, most pedig azonos száraz éghajlatú szomszédaihoz képest messze előre jutott.) Nehru miniszterelnök Lucknowban rámutatott arra, hogy Ázsia nélkülözést szenvedő népei számára a népi Kína gyors felemelkedésének példája milyen döntő történelmi esemény. Rendkívül feltűnőnek tartjuk, hogy a tanulmányban Kínának még a neve sem fordul elő, pedig a mai nemzetközi élet sokkal kisebb kérdéseire nézve is keresi a keresztyén állásfoglalást. A józan és egyszerű keresztyén állásfoglalás itt magától értődő: a népek és a nagyhatalmak, az ENSZ és a Biztonsági Tanács együttesében meg kell kapnia ennek a hatalmas birodalomnak az őt megillető helyet s nem lehet helyette egy álképlettel operálni.

Szívből egyetértünk a tanulmánynak azzal a megállapításával, hogy az egyházaknak módot kell találniok arra, hogy a maguk részéről hozzájáruljanak a megértés akadályainak megszüntetéséhez. Mi nem hisszük, hogy „a kommunizmus és a nem-kommunizmus közötti ellentét akadályul szolgál az egyházak közötti testvéri közösségben is". Meggyőződésünk, hogy az egyes országok ellentétei nem lehetnek akadályai az egyházak közösségének, hiszen az ő feladatuk éppen a békéltetés szolgálata. Minden ellentét fölött tartoznak egymás bizonyságtételére gondosan figyelni, egymás megnyilatkozásait nyitott szívvel hallgatni és egymástól tanulni. Mi is erre törekszünk. Az Egyházak Világtanácsa feladatának tartjuk, hogy a különböző feltételek között élő egyházak közös bizonyságtételét juttassa kifejezésre igazi ökumenikus szellemben, bátran megvallva azt is, amiben pillanatnyilag a különböző egyházak még nem értenek egyet. Hiszen van olyan ígéretünk, hogy amiben még ma nem értünk egyet, azt az Isten meg fogja jelenteni nékünk. Bennünket a mienktől különböző feltételek között élő egyházak iránt érzett szeretetünk nem egyszer arra indított, hogy a testvéri megértés érdekében kerüljük a nyilvános védekezést tartalmatlan vádakkal szemben, amikor úgy éreztük, hogy a magunk igazolása növelné a feszültséget, holott az egyházak feladatának a feszültség enyhítését tartjuk. Nem egyszer engedtünk annak az igének, hogy „szenvedjétek el egymást szeretetben" és pereskedés helyett „szenvedjétek inkább a kárt". Sohasem titkoltuk, hogy tőlünk, mint a Jézus Krisztus hitének embereitől idegen a filozófiai materializmus világnézete, ez a tény azonban nem akadályozhatott meg bennünket annak a sok jónak az elismerésében, amit népünk az új társadalmi rendben megvalósított, ahogyan a világnézeti különbözőség kormányzatun-

kat nem akadályozta az egyház munkája szabadságának biztosításában és komoly anyagi megsegítésében sem, az önfenntartó állapotba való fokozatos átmenet időszakában. Ennek szemmel leg'áthatóbb jele az volt, hogy a második világháború alatt rombadőlt 1800 keresztyén templomunkból 1952. végéig több mint 1700-at építettünk újjá, népünk és államunk hathatós segítségével.

„A nemzetközi szolgálat új formái" alcím alatt részletesen foglalkozik a tanulmány az ENSZ kérdésével. Mi is azt tartjuk, hogy az ENSZ olyan nagyjelentőségű eseménye a második világháború utáni nemzetközi életnek, amelyre jogunk van reménységgel tekinteni. Egészen komolyan kell vennünk a tanulmánynak azt a megállapítását: „Az Egyesült Nemzetek mint világszervezet, azon a feltételezésen alapult, hogy egység fog fennállni annak öt áljlandó nagyhatalom tagja között". A CCIA* akkor tesz jó szolgálatot, ha az ENSZ-ben megteremtett jó kapcsolatai útján ezt a reményteljes szervezetet az alapokmányban kifejezett feladatok felé tereli. Ha befolyását abban az irányban érvényesíti, hogy az ENSZ a népek közötti gazdasági, kulturális, szellemi, lelki javak kölcsönös kicserélésének, az egymás iránti bizalom felkeltésének és kimélyítésének az alkalma legyen. Az ENSZ jó eszköz lehet arra is, hogy az összes államok ellenőrzött lefegyverzésének megvalósítását munkálja. Persze óvakodnunk kell annak a jelszónak az átvételétől, hogy a lefegyverzés előfeltétele a nemzetek közötti bizalom helyreállítása volna, mert éppen a lefegyverzés *következményeképpen* állhat elő a bizalom a nemzetek között és nem megfordítva.

Kellőképpen nagyra értékelve az ENSZ jelentőségét, ugyanakkor ügyelnünk kell, hogy az ENSZ bizonyos „egyháziasításának" kísértésébe ne essünk, mintha az ENSZ szinte olyan egyházi esemény volna, amely a világkérdések döntő megoldását adja. Éppen a koreai kérdésben hozott, és azóta több vonatkozásban tévesnek bizonyult torontói határozat eléggé figyelmeztethetett bennünket, hogy az ENSZ-t illetőleg sem az ábrándok, hanem a valóság talaján mozogjunk. Ezért tartjuk erős túlzásnak az olyan megállapítást, hogy „az ENSZ befolyása a békére és biztonságra főként abban található, hogy kifejezésre tudja juttatni az emberiség erkölcsi ítéletét". Ilyen magas igényt ezidőszerint az egyházak közülis csak egy igényel magának, s éppen ezért nem is vehet részt az Egyházak Világtanácsa tagegyházai között, a valóban alázatos és engedelmes egyházi szolgálatban.

Mindezekhez legyen szabad még hozzáfűznünk, hogy az ENSZ helyes értékelését — tehát úgy a túlértékeléstől, mint a lebecsüléstől való tartózkodást — abban a helyzetben igyekszünk gyakorolni, hogy Magyarország, őszinte sajnálatunkra, máig sem tagja az ENSZ-nek.

„A keresztyén szolgálat kezdetei" cím alatt a tanulmány — mint a CCIA számos korábbi kiadványa is — a nemzeti szuverenitásról való lemondást propagálja Isten szuverenitása nevében egy ultraszuverén „jogi világközösség" javára. Szerintünk ez menthetetlenül oda vezetne, hogy kisebb, gyengébb, szegényebb nemzetek a gazdagabb, jobban felfegyverkezett ország uralma alá kerülnének. Márpedig bármely törne és jutna

* *Az Egyházak Bizottsága Nemzetközi Ügyekben.*

is világuralomra, beleütköznék Isten világuralmába. Az ilyen törekvés ellen az egyházaknak óvniok kell a népeket. A *„faji és etnikai" kérdéssel* kapcsolatos tanulmányokban kifejtettük, hogy szerintünk a népek és nemzetek különbözősége, differenciálódott egymás mellett élése, Isten teremtési rendjében gyökerezik (Genezis 10). Viszont hatalmi vetélkedésük már a bűn következménye (Genezis 11). A nemzetek érvényesen nem mondhatnak le szuverenitásukról senki javára, de szuverenitásuk birtokában teljes együttműködésre juthatnak egymással, fizikai és szellemi gyümölcseik kölcsönös cseréjében. A magyar nép és a magyar protestantizmus pl. ma a kölcsönös megbecsülés és testvéri segítés viszonyában él Csehszlovákia népével és egyházaival, amelyekkel a közelmúltban még gyűlölködően szembenállott.

A tanulmány ezután rátér magának a CCIA-nak a szervezetére és működésére. Hálásan ismerjük el mindazt a jót, amit a CCIA eddigi munkájáról — a koreai háború kiszélesítése ellen, az atomfegyver bevetése ellen, a faji és vallásüldözés ellen, az emberi szabadságjogok biztosítása érdekében kifejtett fáradozásairól — a tanulmány felsorol. Amikor a CCIA a saját tevékenységét „a mi béke világmozgalmunk" cím alatt ismerteti, csak annál fájdalmasabban érint bennünket, hogy miért foglal el negatív álláspontot a Béke-Világtanáccsal szemben. A CCIA és a Béke-Világtanács között lefolyt egyszeri találkozást örömmel üdvözölte igen sok egyház és sokhelyütt keltett kedvetlenséget a további találkozások elmaradása. A magyar protestantizmus meggyőződése szerint Isten és emberek előtt kedves és minden ember számára hasznos jó gyümölcsöket terem az az egymásratalálás, amelyben különböző népek legkülönbözőbb világnézetű, politikai meggyőződésű képviselői tárgyalnak egymással azért, hogy új emberi szenvedések elkerülésével, az emberi szenvedések minimálisra csökkentésével keressék a népek együttélésében a világfeszültségeket okozó kérdések békés megoldását.

Meggyőződésünk, hogy nincsenek megoldhatatlan kérdések a nemzetek között s a különböző társadalmi rendszerek békés, nemes versenye nemcsak hogy nem lehetetlenség, hanem az egyetlen lehetőség. A létező legnagyobb ellentétet, a valóban abszolút akadályt: a szent és igaz Isten meg az elesett ember közötti szakadékot Isten a maga részéről a Jézus Krisztus keresztjében áthidalta. Háládatosságunk ezért arra kötelez minket, hogy segítsünk a *viszonylagos* ellentéteket áthidalni a különböző világnézetű, színű és fajú, különböző társadalmi, politikai és gazdasági rendszerekben élő nemzetek és emberek között. Ha ezt nem tennénk, annak az igének az ítélete alá esnénk: „Aki nem szereti az ő atyjafiát, akit lát, hogyan szeretheti Istent, akit nem lát?"

A magyar protestáns egyházak jó reménységgel vannak az Egyházak Világtanácsa további munkája iránt és készek azt a magukéval kiegészíteni. Teljes a bizodalmuk az emberiség jövőjének alakulása iránt is. Ésaiás könyvében van egy még be nem teljesedett ígéret és tudjuk, hogy hű Az, Aki az ígéretet tette. Ésaiás 19 : 22—25-ben olvassuk: „De, ha megveri az Úr Egyiptomot, megvervén meggyógyítja és megtérnek az Úrhoz és Ő meghallgatja és meggyógyítja őket. Ama napon út lesz Egyiptomból Asszíriába és Asszíria megy Egyiptomba, Egyiptom megy Asszíriába és Egyiptom Asszíriával az Urat tiszteli. Ama napon Izráel

harmadik lesz Egyiptom és Asszíria mellett, áldás a földnek közepette, melyet megáld a seregeknek Ura, mondván: Áldott népem Egyiptom! És kezem munkája Asszíria! És örökségem Izráel!" A prófétakorabeli Izráel számára bizonyára alig volt nehezebben elhihető ígéret, mint az, hogy ő még valaha békességben fog élni a két ősi ellenséggel, Asszíriával és Egyiptommal és együtt lesznek annak a szerető Istennek a bizonysága, Akinek a gondolatai magasabbak a mi gondolatainknál és nem háborúságnak, hanem békességnek gondolatai, mert kívánatos végről gondoskodott felőlünk (Jer. 29, 11). Asszíriából és Egyiptomból egymás felé Izráel földjén vitt az út és ő — közvetítő helyett — sokszor akadály volt ezen az úton, maga is a feszültség eleme, okozója, növelője. Erős a hitünk, hogy Krisztus egyházának a szembenálló világhatalmak közt fáradhatatlanul áldásként kell járnia.

7.

Az egyház a faji és ethnikai feszültségek között

1. *Bibliai kiindulás* (a) Hisszük azt, hogy a Bibliából a fajok és népek eredetét és viszonyát illetőleg is eligazítást kapunk. A Biblia egyik sarkalatos tanításának látja azt a tételt, hogy *Isten az egész nemzetet egy vérből teremtette.* Az emberiség megoszlására nézve azt a tanítást vettük, hogy van egy megoszlás, amelyet Isten *teremtői* akarata következményének tekinthetünk; a népek természetes növekedése és elterjedése által keletkező differenciáltságot; ezt látjuk Genezis 10-ben, másfelől láthatjuk a népeknek azt a megoszlását, amely Isten kezéből *büntetésképpen* jön az emberi engedetlenségre és öncélúságra; ezt látjuk Genezis 11-ben. A bábeli öncélú vállalkozás kiindulásáról még Genezis 10 : 8 kk-ban olvasható: Kús nemzette Nimródot, ez kezdett el hatalmaskodni a földön. Hatalmas vadász (Jeremiás 16,16, Mikeás 7,2 szerint a szó embervadászt jelent) volt az Úr előtt. Nimród alakjára — akinek a neve azt jelenti „lázadjunk fel" — úgy tekint a Biblia, mint az emberiség életében a birodalomnak, az antik imperializmusnak a megalapítójára. Ennek az emberi jelenségnek az alkotó eleme az *erőszak, a gyengébbek leigázása.* (10 : 8 kk), az emberi *dicsőségvágy* („szerezzünk magunknak nevet", 11 : 4) és a *félelem* („hogy el ne széledjünk" 11 : 4). Ennek az őskezdetnek megfelelően látjuk a Biblia lapjain mindkét szempontnak érvényesülését: *(a)* hogy a népek egyfelől Isten *teremtői* akaratából vannak, *(b)* hogy másfelől az emberiség megoszlásában ott munkálkodik a *bűn.*

(b) Áldott igéretként tekintünk arra a bibliai tényre, hogy Isten az ószövetségi nép kiválasztását nem pusztán a maga és Izrael között létrehozandó szövetség szempontjából végezte, hanem Ábrahám, illetve Izrael kiválasztásában az egész emberiségre volt tekintettel: *„Tebenned szerezhetnek maguknak áldást a föld minden népei."* Amennyiben Jézus Krisztus az ábrahámi igéretek beteljesítője, Őróla

is szól ez az igéret, hogy Benne szerezhetnek maguknak áldást a föld minden népei.

(c) Áldott igéretet látunk abban az újszövetségi tényben, hogy az újszövetség az emberi nemzet egységét nemcsak világosabban tanítja az ószövetségnél, hanem a pünkösdi csodában felvillantja előttünk *a népekre, nyelvekre, fajokra differenciálódott emberiség új egységét* (Csel. 2,6 kk). *Jézus Krisztusban elvétetett minden olyan választófalnak a jogosultsága, amely két nemzetséget egymástól elválaszt* (Ef. 2,10—22).

(d) Ennek a mennyei jelnek a következményeképpen azt láthatjuk az egyház újszövetségkori történetéből, hogy *az egyházban* — nem harcok és küzdelmek nélkül — *legyőzik az ősi faji és nyelvi ellentéteket és mindnyájan eggyé válnak a Krisztusban:* „mert néktek lett az igéret és a ti gyermekeiteknek és *mindazoknak, akik messze vannak*, valakiket csak elhív magához az Úr, a mi Istenünk" (Csel. 2,39). Péter apostol nagy leckét kap az Istentől arra nézve, hogy „amiket az Isten megtisztított, te ne mondd tisztátalannak" (Csel. 10 : 5, v. ö. 28. v.), továbbá arról, hogy „nem *személyválogató* az Isten, hanem *minden* nemzetben kedves Ő előtte, aki Őt féli és igazságot cselekszik" (10,35), mert hát *„a pogányoknak is* adott Isten megtérést az életre" (11,18), és *„semmi különbséget* sem tett miközöttünk és azok között, hit által tisztítván meg azoknak a szívét" (15,9). Aligha tévedünk, ha abban a Simeonban, „ki hivatik vala Nigernek" (Csel. 13,1), aki az ősgyülekezet prófétái és tanítói közé vétetett, „színes" embert látunk, szintúgy a Fülöp által megkeresztelt etiópiaiban. Mindez annak bizonysága, hogy Jézus Krisztus Lelke évezredes faji és népi különbségeket győzött le már kétezer esztendővel ezelőtt. Nem tévesztjük szem elől, hogy a győzelem a Jézus Krisztus váltsága és Lelke által történt.

(e) De éppen ezzel kötelezi el az övéit arra, hogy *az emberiség egységét föltétel nélkül, azaz Isten akaratának engedelmeskedve, mindenkor hittel munkálja.* Nem vezethet bennünket sohasem az az illúzió, hogy az emberiség története folyamán el fognak tűnni azok a természeti és szellemi *különbségek*, biológiai, antropológiai, nyelvi, kultúrai különbségek, amelyek a népeket egymástól elválasztják, de éppen olyan világosan látjuk azt is, hogy Isten akarata az *egység:* ez a célja és ebbe az irányba akarja vezetni a népeket, fajokat, hogy mint meg nem számlálható sokaság „minden nemzetből és ágazatból és népből és nyelvből" (Jel. 7 : 9) álló *egységes* emberiség egyként boruljon le az idvesség Istene előtt. Tudjuk jól, hogy az eschaton ígéret, de azoknak a számára, akik hisznek, az eschaton itt és most *engedelmességre hívást jelent.* Mindez elkötelez bennünket, hogy *egyházként* — amelyben különböző népek fiai egy testben nőttek össze és egy test életét élik — segítsünk az emberiségnek abban, hogy megosztottsága és nyugtalansága állapotában enyhülés következzék be és kialakulhasson a békés egymás mellett élés világa. Ebben a munkánkban vigyáznunk kell arra, hogy az *„egyházi"* és az ú. n. *„profán"* feladatok és munkaterületek között elhamarkodva tett megkülönböztetésekkel korán meg ne szökjünk feladatok és munkaközösségek vállalása elől, tehát kézzel fogható emberi egység-események elől és engedetleneknek ne bizonyul-

junk az „egy vérből teremtett", az „egy vérén váltotta meg" igazságából folyó kötelességeinkkel szemben. Isten népének álljon mindig szeme előtt a mi Urunknak, a Jézus Krisztusnak a példázata az irgalmas samaritánusról, az a példázat, amely kora vallásos hallgatói fülében a legnagyobb botránkozást váltotta ki, de nekünk örök világító lámpásunk, mert a népek gyűlöletének éjszakájában azt a világosságot adja, hogy vallási és népi korlátokon túlnyúlóan adósai vagyunk ennek a világnak, annak az egész emberiségnek szeretetével, amelyet úgy szeretett az Isten, hogy az Ő egyszülött Fiát adta érte.

2. (a) A magyarországi evangéliumi egyházak az Egyházak Világtanácsának a faji és ethnikai feszültségek megszüntetésére irányuló gyakorlati erőfeszítései között rendkívül biztató jelnek tekintik azt, hogy az Egyházak Világtanácsának főtitkára a Központi Bizottság felkérésére látogatást tett a délafrikai egyházaknál. Ennek gyümölcsei már megmutatkoztak az Egyházak Világtanácsa lucknowi határozataiban és a tagegyházak részéről ezekre adott helyeslő visszhangokban. Reméljük, hogy az evanstoni nagygyűlés ezen a nyomon tovább halad gyakorlati megoldások felé is.

(b) Az egyházak legelső feladata e tekintetben is a saját közvetlen munkaterületükön az önvizsgálat, mert igazán eredményes szolgálat és hiteles bizonyságtétel csak ebből indulhat ki. Ennélfogva alázatosan megvalljuk, hogy egyházaink a nemzetiségi kérdésben az 1920. előtti Magyarországon a zsidókérdésben és annak megoldásában 1920. után és különösen a hitleri háború idején, továbbá a cigánykérdésben és így tovább nem tanusítottak olyan egységes és egyértelmű keresztyén magatartást, amely demonstrálta volna Krisztus egyházának igazi lényegét. Nem hallottuk meg és nem mondottuk el ezekben a kérdésekben az érvényes keresztyén izenetet, Isten igéjét, amely nem engedi meg a fajok megkülönböztetését a célból, hogy meghasonlások, egyenlőtlen elbánások és erőszakos elkülönülések keletkezzenek. Egyházaink az Isten igéje iránti engedetlenség folytán áldozatul estek annak a korszellemnek, társadalmi és politikai megkötözöttségnek, amelyek között ezek az embertelen, gonosz és fájdalmas események végbementek.

Az egyház Ura bűnbánatra indított bennünket emiatt, de az ítéletben szerzett tapasztalataink testvéri kötelességünkké teszik, hogy alázatosan részt kérjünk a tagegyházak ilyen természetű problémáinak megbeszélésében.

3. (a) A világ szolgálatát nem értő egyház magára a szolgálatra vált alkalmatlanná és mert nem Krisztus képviseletében állt szemben a fajokkal, Isten elvette azt az alkalmasságot, hogy az Ő élcsapata legyen. A második világháború óta a világnak azon a részén, ahol a magyarországi evangéliumi egyházakra bízatott a békéltetés szolgálata, a faji és ethnikai megkülönböztetések ellen irányuló teológiai és gyakorlati harc a népek együttélése terén olyan mélyreható politikai, gazdasági és társadalmi átalakulások történtek és történnek, amelyek eredményeként azelőtt kiküszöbölhetetlennek vélt feszültségek, sőt ellentétek veszítették el gyökerüket és hatásukat az egymással való érintkezésben. Ennek a folyamatnak a Magyar Népköztársaság alkot-

mánya ilyen szavakban szab irányt: „A polgárok bármilyen hátrányos megkülönböztetését nemek, felekezetek, vagy nemzetiségek szerint a törvény szigorúan bünteti". Tanúi és részesei vagyunk népek, fajok, népcsoportok egymással való megbékülése nagy eseményeinek. Ezt különös hálával kell megállapítannuk Európának ezen a táján, ahol korábban, évszázadok során a sovinizmus mérhetetlen emberi szenvedések forrása volt. Ilyen új események között történhetett meg, hogy a magyarországi református püspökök meglátogatták a magyar nemzetiségű gyülekezeteket Csehszlovákiában és azt is Isten iránti hálával mondhatjuk el, hogy a csehszlovákiai szlovák evangélikus egyház vezetői örömmel és megelégedéssel állapíthatták meg, hogy Magyarországon minden szlovák anyanyelvű gyülekezetnek szlovákul beszélő lelkésze van, aki szlovák nyelven hirdeti az Igét. Ugyanez állapítható meg a németül beszélő gyülekezetekről és a többi nemzetiségiekről is.

(b) Ez a mi azonos és most is reánk háruló és vállalt feladatunk adja meg egyrészt az *illetékességet* és *erkölcsi jogosultságot* számunkra ahhoz, hogy az Egyházak Világtanácsának tagegyházait nagyon határozott teológiai állásfoglalásra és nagyon becsületes gyakorlati időszerű lépések sürgős megtételét kérjük.

(c) Reménységgel tekintünk az ú. n. fiatal egyházak felé. Nekik megadatott, hogy lássák azokat a hibákat, amelyeket — sokszor velük szemben — a régi történelmi egyházak elkövettek. Nekik megadatott az, hogy az evangéliumot olyan frissen hallják és olyan új kísérletben éljék át, mint az első keresztyén gyülekezetek. Vajha nekik sikerülne jobban csinálni a dolgokat! Éppen ezért szeretettel kérjük őket, gondoljanak az ő kisértéseikre is és szálljanak szembe a nacionalizmus, az öncélúság, a nemzeti egyház, a faji elzárkózás vagy büszkeség stb. kisértéseivel és fogadják el testvéreiknek azokat az egyházakat, amelyeknek gyermekei a múltban és a jelenben oly sokat vétkeztek ellenük.

(d) A teljes Irás reménységében állva hirdetjük azt a meggyőződésünket, hogy az eljövendő új ég és új föld igérete minket a Jézus Krisztusban már itt és most kötelez el ebben a világban, hogy az emberiség egységét hirdessük, békessége lehetőségében reménykedjünk, ezért munkálkodjunk. Hisszük azt, hogy Isten engedelmességünkre feleletül elhozhatja a feszültségek enyhülését és kialakulhat a békés egymás mellett élés világa. Így lesz Krisztus a faji és ethnikai feszültségek megszüntetésével az egyházban és az egyházon keresztül a világ reménységévé.

8.

A VILÁGI ELEM:

A keresztyén ember a hivatása körében

Bizottságunk egyetért a VI. számú bevezető iratnak azzal a megállapításával, hogy „azokra a problémákra, amelyekkel világi férfiak napi munkájukban szemtől-szembe találják magukat, keresztyén feleletet kívánnak".

Őszinte testvéri örvendezéssel és mély felelősségérzettel sorakozunk a Világtanács tagegyházai közé, akik „azt óhajtják, hogy Evanstonban bizonyságot tegyenek Jézus Krisztusról, mint a világ reménységéről". Mi is azt hisszük, hogy „ilyen összefüggésben nyeri el a keresztyén ember elhivatása legmélyebb értelmét és jelentőségét". Mi is valljuk, hogy „a hivatás elsősorban és főként nem az emberre váró feladat, vagy kötelezettség, hanem ajándék, olyan ajándék, amely mindenkor beláthatatlanul sok szolgálat elvégzésére kötelez. Mindannak a munkának, amelyet a keresztyén ember Krisztus nevében végez, megvan a végső célja Isten eljövendő országában és teljessé csak ott fog válni".

Bizottságunk vallja, hogy a „világi elem", a keresztyén ember hivatásával kapcsolatos problémák megoldásának keresése mai egyházi nemzedékünk egyik lényeges és elkerülhetetlen elkötelezettsége. Isten nagy ajándékának tartjuk, hogy a Világtanács tagegyházai, alázattal és reménységgel, együtt kereshetik a megoldás felé vezető utat. Magunk részéről az alábbiakban először néhány *teológiai szempontot* igyekszünk felvázolni a keresztyén embernek a világi hivatáshoz való viszonyulása tekintetében. Azután a problémák megoldása felé megtett lépéseinket, próbálkozásainkat és eredményeinket, egyszóval *tapasztalatainkat* kívánjuk összefoglalni.

I. Szempontjaink.

1. Helyeseljük és magunkévá tesszük a Tanácsadó Bizottság alapvető teológiai megállapítását II. jelentésében, amely arra utal, hogy Krisztus megváltó munkája és a Szentlélek új teremtése a jövőt és jelent egyformán átfogja. Az „új ég és új föld" felé tekintő keresztyén reménységünk erőteljesen odafordít efelé a világ felé, amelyért Isten az ő Egyszülöttjét adta. Ez a reménység hatalmas indítás és állandó erőforrás a jelenben való keresztyén szolgálatunkra.

2. A keresztyén ember e világ felé forduló szolgálatának — meggyőződésünk szerint — két egymástól elválaszhatatlan feladata van. Az egyik: a világ előtt Krisztusról mint útról, igazságról és életről tanúskodni, a másik a hitből fakadó hálás szeretet cselekedeteit napról napra megteremni. — Földi hivatásunkbeli munkánk, magatartásunk tanúskodik a világ előtt vagy hitünk megfogyatkozásáról és reménységünk megerőtlenedéséről, vagy a jelenvaló és eljövendő Krisztusról, a nékünk erőt ajándékozó Úrról.

3. A keresztyén hit nem zárja ki, hanem magában foglalja az életnek azt a területét is, amelyen a keresztyén ember napi munkáját végzi. Ezzel két téves vélekedést is elutasítani kívánunk. Az egyik szerint a becsületes, hűséges földi kötelességteljesítés elégséges Isten előtti megigazulásunkhoz, a másik szerint földi hivatásunknak, hétköznapi munkánknak semmi köze keresztyén életünkhöz, hanem attól teljesen független. Ezekkel szemben mi földi hivatásunkat a keresztyén hit gyümölcstermése elsőrendű területének tartjuk, erre is vonatkoztatván Luther — Galata 5 : 6 szellemét lehelő — tételét: „Ó, es ist ein lebendig, geschaeftig, taetig, maechtig Ding um den Glauben, dass unmöglich, dass er nicht ohne Unterlass sollte Gutes wirken" (Formula Concordiae, solida declaratio IV. 10, idézet Luthernek a Róm.

levéi kommentárjához írt előszavából, v. ö. Conf. Aug. XXVII. 49.) és nem felejtkezve el Kálvin figyelmeztetéséről: „minden dologban a helyes cselekvés kiinduló pontja és alapja az Istentől való hivatás", mert „Isten összes cselekedeteinket e szerint mérlegeli" (Instit. III. 10., 6.).

4. A munkában Isten teremtő akaratát, egyetemes rendjét és törvényét látjuk minden ember számára. Benne Isten az embert a világ felőli gondviselő munkájának részesévé emeli.

5. A keresztyén ember földi hivatása a felebarát és a közösség javáért való áldozat és szolgálat alkalma egyfelől, az önző, saját érdekét hajszoló és a mások javával nem törődő ember naponkénti megöldöklésének állandó területe másfelől.

6. Elismerjük ugyan, hogy a rendkívül differenciált modern munkafolyamatban nagyon sok hivatásban nem egyszerű dolog felismerni, hogy munkák szeretetszolgálat-e mások javára mégis a keresztyén ember hitből fakadó kötelességének tartjuk a szakadatlan vizsgálódást az irányban, hogy munkája valóban a (közösség, felebarát, a társadalom többségének) javát szolgálja-e. (Valljuk, hogy a keresztyén embernek a maga munkaterületén e felelősségből fakadó döntésekben kell élnie és esetről esetre hittel kimondania az igent vagy a nemet.)

7. Amikor a keresztyén ember hitből és keresztyén reménysége alapján önmagát odaáldozva szolgál hivatásában, küzd a nyomorúság ellen és fárad az emberi közösség javáért, ezzel közvetve hathatós módon tanúskodik a világ előtt az evangélium erejéről, Isten megváltó szeretetéről, Jézus Krisztusról.

8. A keresztyén ember hivatásbetöltése a hit naponkénti hálaáldozata Isten kegyelméért, Isten dicsőségére. Isten iránti hálánk és dicsőítésünk útja a gyülekezet istentisztelete és az életünk „okos istentisztelete" (Róma 12 : 1).

II. Tapasztalataink.

Egyházaink háború előtti állapota a „laikuskérdés" tekintetében is az ú. n. belmissziói törekvések és megoldási kísérletek képletét mutatta. Történelmi egyházaink századunk elején a racionalista és liberális teológia hatása alá kerültek és pneumatikus életfolyamata sok tekintetben valóságos sclerosis-ban sínylődött. Ez időben az elzárt szerepkörből sorra keletkeznek a hitvallásos és felekezetközi egyesületek, szervezetek különböző célkitűzésekkel, korok, nemek, sokszor foglalkozási ágak szerint különböző munkaterületeikkel. Ez a pietisztikus jellegű, hazai szójárás szerint „egyesületi keresztyénség" a történelmi egyházakat önvizsgálatra ösztökélte és mivel rendszerint a gyülekezetek legjobbjait vonta munkája körébe, közvetve a gyülekezeti hitélet terén is bizonyos javuláshoz segítette az egyházakat. Ennek ellenére ezek az egyesületek akarva és akaratlanul nem annyira a helyi gyülekezetek felé, mint inkább saját önálló szervezetük felé terelték a gondozásuk körében levőket. Ezért leginkább csak gyülekezeti gyökér nélküli keresztyén individuumokat tudtak kiművelni. Nagyobbrészt azzal a teológiai szemlélettel nézték a világi hivatásokban működő tagjaikat,

hogy azokat el kell látni a szubjektív pietizmus élmény-keresztyénségével, hogy az egyébként közömbös világi munka a megtért munkáson keresztül az eddigi cél- és értelemnélküliségből Istenben nyerjen célt és értelmet.

Ez a belmissziós mozgalom a második világháború idején és különösen után, két részre oszlott. Az egyik szárnya a már korábban is a történelmi egyházakban szolgáló tagokkal együtt a református és evangélikus egyház gyülekezeteiben látták Istentől nyert küldetésüket; a másik szárnyon lévők a nagyrészt „laikus" vezetők hatására egyre inkább önálló egyesületi igehirdetési helyeket kezdtek létesíteni, majd később a történelmi egyházak gyülekezetein belül és azok fedezéke alatt betokozódott, külön zárt közösségeket alakítottak. Ezeknek a gyülekezeti élettől elszakadó, ú. n. zárt közösségeknek hamarosan ismertető jelévé vált két szektás vonás. Az egyik, hogy a közösség végső fokon döntött arról, kit tart hívő, megtért embernek, és kit zár ki mint hitetlent, meg nem tértet. A másik vonása, hogy a világot és a világi munkát bűnösnek tartják, mert szerintük beszennyezi a hívő embert.

A második világháború alatt és után is teológusaink, igehirdetőink bűnbánatban és alázatban egyre világosabban hirdették, hogy Isten hozzánkvaló kegyelmes akaratában az újrakezdésnek nemcsak a lehetősége adatott meg, hanem az újrakezdés elkötelezettsége is. Érthető, hogy a feladatokat változatlanul, pusztán a „lelkek megmentésére" korlátozó csoportok elszigetelődtek, „laikus" tagjaik pedig egyre inkább a gyülekezeti igehirdetésre figyeltek, mivel feleletet kívántak kapni azokra a problémákra is, amelyekkel napi munkájuk és feladatuk elvégzése közben találták szemtől-szembe magukat. A második világháború után százával hangzottak el evangélizációk a magyar református és evangélikus egyházban, amelyek sajátosan az egyház megújulására és a gyülekezet építésére összpontosították erejüket. Ezek az evangélizációk is megerősítették megújuló gyülekezeteink hívő tagjaiban azt az igényt, hogy a gyülekezeti igehirdetés a hétköznapi életükre, munkájukra, tennivalóikra is adjon erőt és konkrét útbaigazítást. Ebben az időben kezdtünk úgy vélekedni, hogy a hitben egyre inkább nagykorúságra jutó világi foglalkozású egyháztagjaink teológiai továbbképzését az egyházaknak biztosítaniuk kell, hogy így alkalmassá legyenek az önálló eligazodásra is, részint a gyülekezeti munkákban való aktivizálódásra is. A református egyházban e célra szervezett bibliai tanfolyamainkon a legkülönbözőbb foglalkozású egyháztagok vettek részt a legkülönbözőbb kor-összetétellel. Sajnos, e próbálkozásaink nem jártak a kitűzött eredménnyel, mert a fenti célok elérése helyett a tanfolyamot elvégzők lényegében igehirdetői és tanítói szolgálaton kívül másra már nem akartak vállalkozni és eddigi világi foglalkozásukat feladva, a lelkészekhez hasonlóan, de kellő teológiai felkészültség nélkül, hivatásos egyházi munkásként kívántak megélni. Hálaadással emlékezünk Isten kegyelmes voltára, hogy Ő bűnbánattal eszméltetett arra: egyházaink nem választhatják módszerbeli kényelemből a könnyebb útat, általános papság útja helyett az általános lelkészség útját, hanem csak azt a keskeny útat, amelyet Ő jelölt ki egyháza számára, t. i. hogy *egyházaink megújulása csak gyülekezeteink*

megújulása útján érhető el. Bűnbánattal megvalljuk, hogy Isten megítélte azt a próbálkozásunkat, hogy a „laikus elem", a világi foglalatosságú egyháztagjaink problémája az egyház egyéb feladataitól függetlenül is megoldható és megoldandó kérdés.

Gyülekezeteink megújulását a Szentlélek Isten ma már főleg az igeszerűbb és gyülekezetszerűbb igehirdetéssel végzi, tehát elsősorban az istentiszteleten. Az istentisztelet az, ahol az egyháztagok a Szentlélek ereje által az ige hirdetésével gyülekezetté formálódnak. Az egyháztagok, akik más-más otthonból, különböző környezetből, különböző felfogással, különböző örömökkel és gondokkal terhelten, de az igére figyelmesen hallgatva és az engedelmességre készen gyülekeznek egybe, az élő ige megszólalásával válnak a szentek közösségévé. Az Úrnal való koinóniánk alkalma és helye a gyülekezet, ahol az Ő javaiban való részesedésünk közben gyakoroljuk egymás felé is a koinóniát. Így számunkra a gyülekezet az a hely, ahol az egyház összes funkciói végbemennek, minden tag az egész testre nézve és a test egységének jegyében végzi a maga szolgálatát. Miközben a gyülekezet a koinóniát gyakorolja, abban megkapja azt az elköteleztetést is, hogy a Krisztusban közölt javakban ne csak részesedjék, hanem részesítsen másokat is. „kívülvalókat" is. A gyülekezet tagjai, a világi foglalkozású keresztyén emberek a gyülekezet közösségében az igéből nyerik el a munkájukra vonatkozó megbízatást, küldetést, elkötelezettséget. Gyülekezeti istentiszteleteinken, bibliaóráinkon és egyéb egyházi összejöveteleinken egyre inkább arra vezeti az igehirdetés egyházunk nem-lelkész tagjait, hogy életüket egységesen és osztatlanul a Jézus uralmának fegyelmező ereje alá bocsássák a Szentlélek által. Ne legyen képmutató kettősség magánéletük és közéletük, gyülekezeti forgolódásuk, missziói bizonyságtételük és mindennapi munkájukban való helytállásuk között. Amikor munkahelyeiken feladataikat végzik, úgy végezzék dolgukat, mint akik az Úrnak szolgálnak, tehát minősített keresztyén módon, Isten dicsőségére, embertársaik javára, amikor viszont az ige hallgatására és az úri szent vacsorában való részesedésre egybegyülekeznek, mindennapi problémáikkal a jobb és hűségesebb szolgálat igényével figyeljenek Isten kijelentett akaratára, szűntelenül esedezvén azért, hogy ne káromoltassék miattuk Isten neve, hanem látván az ő jócselekedeteit, dicsérjék a mennyei Atyát. A teljes ige így hatja át a teljes ember teljes életét s teszi alkalmassá a tanuságtételre mind szóban, mind emberi magatartásban és jól végzett munkájában.

Nem áltatjuk magunkat azzal, hogy mindez érvényes lenne minden gyülekezetünkre és gyülekezeteink minden tagjára. Ezért kell igehirdetésünkhöz és tanító szolgálatunkhoz a Szentlélek még gazdagabb segedelmét kérnünk, hogy egyházunk tagjainak egyre szélesebb köre ismerje fel Istennek kijelentett akaratát. Látjuk, hogy még sok tekintetben erőtlen a hitünk s fogyatékos a szeretetünk. Ebből származnak egyházunk tagjainak gyülekezeti és világi szolgálataiban egyaránt tapasztalható hibái. Éppen ezért továbbra is keressük és igyekszünk kimondani az egyháznak azt a helyénvaló és idejében való szavát, amely az ige és a Szentlélek erejével gyümölcstermővé teszi egyháztagjainkat az élet minden területén.

Szentháromság ünnepe után 14. vasárnap

János 6 : 60—66 (Oltári ige: Róm. 8 : 6—11.)

URAM, KIHEZ MEHETNÉNK?

1. Jegyzet a szöveghez.

60. „kemény" = száraz, sovány, meddő, kemény; „ki hallgathatja" = ki fogja (ki hajlandó) hallgatni? (Rienecker) — *61.* A „botránkozás"-nak megfelelő görög szó eredeti értelme szerint az állatok megfogására szánt csapdát vagy tőrt jelöli (Karner) — *62.* „felszállni" = felmenni, felemelkedni. Büchsel: nem a mennybemenetel diadalára vonatkozik, hanem Jézus halálára. A kereszt útján emelkedik az égbe, ahol előbb volt. — *63.* „lélek" = Lélek. Karner: Jézus teste és vére minden múlandóság és halál törvényének alávetettsége ellenére is életet adó eledellé válik a világ számára. Éspedig azért, mivel Isten Lelkének életet teremtő ereje munkálkodik benne. Ezért „Lélek és élet" az ő beszédei is, azaz Isten Lelke hatja át azokat és életet munkáló erő lakozik bennük. — Rienecker: „én" hangsúlyozott. — *64.* „*tudta*" plusquamperf. — *65.* „*van megadva*" perf. part. pass.

II. Az igeszakasz visszaillesztése a fejezetbe.

Előző napon többezer embernek adott Jézus csodálatos módon ennivalót, mert nem akarta őket éhesen elengedni magától. Királlyá akarták akkor tenni, de elvonult előlük. Másnap utána rohannak. S akkor Jézus megmondja: a kenyér és a jóllakás miatt jöttetek, de nem azért vagyok itt. Magam vagyok a kenyér. Aki testemet és véremet veszi, áldozatomat elfogadja, annak örök élete van és lesz. — Ez sovány „duma" azoknak, akik másnak képzelték Jézust: vele járni azt jelenti, nem kell dolgozni, a vallásoskodásért cserébe kapjuk az ölünkbe hulló ennivalót. A képzeletbeli Jézus helyébe lép a valóságos Úr, aki nem veti ugyan meg a testet és a földet (előző nap!), de megmutatja nagyon határozottan igazi arcát, amit eddig sok tanítványa nem látott: felmegy a keresztre, a gyalázatba, s megszerzi az örök életet s a Lélek által már most is megerősíti azokat, akik igazán az övéi, akik „elhitték és megismerték". — Nagy tömeg fordít hátat ennek a Jézusnak. Nekik nem kell ilyen Isten!

III. A vasárnap ősi verete.

„A hálás samaritánus" az óegyházi evangélium. Tízzel tett csodát, adta vissza testüket, életüket családjuknak, új szolgálatoknak. Kilenc elment Tőle, nem érdekelte Jézusból más, csak a testi gyógyulás. Az egy idegen borult hálásan Az elé, aki több, mint orvos. Az óegyházi epistola (Gal. 5) a két életformáról szól: az egyik az érzéki élvezetek vonala buja társaságokban. A másik az isteni szerelem vonala, mely a Lélek által Krisztusban élő új életet indít el Isten országa felé. — A mostani epistola szeme ugyanerre néz.

1. Az anyaszentegyház riportjai közt minden időben vannak ilyen mondatok is: sokan visszavonultak és nem járnak többé Vele.

Sok kedves, buzgó arc seholsem található itt közöttünk is, pár évvel ezelőtt pedig könnyes szemmel tettek bizonyságot Jézusban megtalált örömükről. Sokan voltak lelkes tanítványok, — s elfújta a szél őket. Az üresebb templom és a csukvamaradt bibliák beszélnek arról, hogy az anyaszentegyház örvendező beszámolói mellett szomorú hírek is vannak.

2. Jézusnál nem lehet megmaradnia mindenkinek. Csak egy ideig. Amíg egyezik ez a Jézus az általuk elképzelt, kiábrázolt Jézussal. Az a sok lelkes követő, csak addig maradt mellette, amíg úgy cselekedett, ahogy elképzelték az általuk kiformált Messiást.

Az embereknek nemcsak egyféle istenük van.

Mikor Pál a híres görög fővárosba ért, látta, hogy micsoda vallásos város az. Az Akropoliszon templomokat látott, a tökéletes építészet remekei voltak. És az utcákon, tereken, házakban isten-szobrok százai. Minden háznak vagy embernek megvolt a kedves, leghatalmasabbnak bizonyult istene. Igazán nagy térdreborulás volt mindenütt. „Minden tekintetben nagyon istenfélőknek látlak titeket", — kezdte beszédét a Mars-dombon. De hirdette nekik Pál a hamis, maguknak kigondolt istenek mellett az egyedül igazi, valóságos Istent, aki „ismeretlen Isten" volt a nagyon vallásos aténiek számára. — Pál ma Amerikában 250-féle vallást, 250-féle isten-arcot találna s ha végig utazna a mi kontinensünkön, a nagy istenfélőknek-látás mellett észrevenné a különféle isteneket is.

3. Sokan mentek el Jézus mellől, mert amikor közelebbről megismerték, a könnyes hangulat után egész másnak bizonyult, mint gondolták. És elmégy te is Tőle, akármilyen kegyes az arcod, ha nem azt az Urat ismerted meg, akit a Lélek a bibliában megmutat.

Csak egy pár kérdés! A te Urad azt csinálja-e, amit Ő akar, vagy neked igyekszik-e szótfogadni? Ráijeszthetsz-e azzal, hogy többet nem jössz ide és nem imádkozol, ha ezt vagy azt máskép intézi? Hiszed-e, hogy akkor is meghallgatta imádságodat, ha meghalt a beteg? Elvárod-e Uradtól, hogy hamis politikai váradalmaid szerint bontakoztassa ki a világ történetét? Egyszerűbb kérdések: hiszed-e, hogy van örök élet? Hiszed-e, hogy bár földi életed testi ügyei fölött is ott tartja hatalmas kezét, mégsem ez a legfontosabb kérdés számára és számodra? Egyáltalán hogyan jutottál jelenlegi Jézusodhoz? Örökölted? S te is hozzágondoltál valamit s kiegészítetted innen-onnan?

Törd össze eddigi istenedet és jézusodat, ha nem olyan, ahogy ebben az igében mutatja meg magát. Erőtlen és hatalom nélküli s képtelen arra, hogy rajtad, szegény halandó bűnösen segítsen.

Menj oda az Igazihoz! Az érted megfeszítetthez, a Feltámadotthoz, a Lélek által megerősítőhöz! Meglátod, hogy az elképzelt Jézusnál sokkal csodálatosabb az igazi! Olyan hitet ajándékoz majd, amely nem botránkozik meg Benne, hanem hálás élettel dicsőíti Őt.

Jézustól elmenni... — sokszor nagyon vidám esetnek látszik. Valójában a sötétségbe, reménytelenségbe, kilátástalanságba vezető lépések ezek. A kegyelmes Isten adja, hogy rólunk ne hangozzék ez a szomorú hír, hanem az igazán megtalált és megismert Jézusnak ezt mondhassuk: „Uram; kihez mehetnék máshoz? Örök életnek beszéde van Tenálad"!

GÖRÖG TIBOR
Tordas.

Szentháromság ünnepe után 15. vasárnap

Máté: 6, 11: (Oltári ige: Fil: 4,10—13)

HÁLAADÁS KENYERÜNKÉRT

(Szövegmagyarázatképen: A görögből „mindennapi" szóval fordított jelző (epiousios) az arámei és szír nyelvterületen élt keresztyének körében „a holnapra szükséges" kifejezéssel volt jelölve. E szerint ott a holnapra szükséges kenyeret kérték ma. Schlatter és más modern írásmagyarázók meg is tartják az epiounios-nak ezt a lehetséges értelmét, úgy Máténál, mint Lukácsnál. De úgy érzem, helyesen teszik a magyar fordítások, amikor a szónak felbontott alakját veszik (epi és ousia) és alapjelentését (a léthez szükséges = mindennapi) használják.)

Hálaadásra hív a mindennapi kenyérért ez a vasárnap! Hálaadást attól várhatunk, aki bele tud gondolni az áldásba, amit nyert. Ezért van az, hogy Északmagyarország nagy területein evangélikus hívek házánál úgy van szokatva a gyermeksereg, hogy kérnie kell a felnőttektől, de addig maga nem szelhet a kerek nagy kenyérből, míg a konfirmáció napját meg nem érte. A konfirmációi oktatásban nyer ugyanis komoly tanítást arról, hogy kitől száll alá a mindennapi kenyér ajándéka és jutalma és kinek tartozik hálával az élő ember ezért az ajándékért és jutalomért.

Jézus idejében rabbi iskolákban azt tanították, hogy az az ember, aki lop. A hálátlan meglopja az Istent. Boetius kancellár is, mikor aki lop. A hálátlan meglopja az Istent. Boetikus kancellár is, mikor észrevette, hogy egyik gyermeke úgy kelt fel az asztaltól, hogy a kapott falatokat senkinek sem köszönte meg, rászólt: Ugyan, Édesem, ne tégy úgy, mint Júdás, az áruló, akinek szájában volt még az utolsó falat ama vacsorán, de ment és eladta Jóltevőjét! Hát semmi megköszönni valót nem érzel?

Valóban, Júdás nem érzett megköszönni valót! A gyermekek is természetesnek veszik, hogy van étel, ital, családi otthon, gondtalan szülői ház; unszolni kell őket a hálaadásra. Az bizonyos, hogy Isten nagyszívű atyja az igazaknak és hamisaknak. Jézus éppen a most hallott ige előtt mondja: Jól tudja a ti Atyátok, mire van szükségetek, mielőtt kérnétek tőle. (Mt. 6, 8.) De aki bele tud gondolni Isten teremtő és mindeneket eltartó atyai szerelmébe, mint a mi Luther Mártonunk is, az figyelmeztet: „Mi hálaadással vegyük mindennapi kenyerünket!" (Káté).

A hálátlan embernek nem használ az áldás. Nem teszi őt elégedetté, kiegyensúlyozottá, nyugtalan és békétlen marad az élete. Aki a jóért jóval igyekszik adózni, kétszer örülhet a jótéteménynek. Egyszer, amikor használja azt, egyszer, amikor elgondolja szívében élete fenntartójának maradéktalan jóságát.

Hálaadásra hív ennek az esztendőnek bősége, amikor elmondhatjuk: feljebb, mint kértük, vagy elgondoltuk, meg tud hallgatni minket az Örökkévaló. Buzduljunk hát az igéből a mindennapi kenyérre gondolással *négyszeres* hálaadásra.

1. Jézus Urunk imádságának 4. kérése is, de a kenyérgabona-magvak fejlődése is arra figyelmeztet mindenek előtt, hogy *az egész család és az egész népcsalád* számára adatik meg a kenyér. *A mi* mindennapi kenyerünket kaptuk meg ebben az évben is. Számomra sokatmondó az, hogy a kenyérgabona-magvak fejlődése *bokrosodás* útján történik. Csak ezeknél van ilyen

úton való szaporodás. Fagyos, jeges őszi szelek és a hótakaró segítenek, hogy jarovizálódjék, erőssé, bokrossá és ellenállóvá legyen a kenyérgabona. A jól bokrosodott mag hoz többszörös kalászt és húszannyi, harmincannyi magtestvért, az egész családnak, az egész népközösségnek elegendőt. De nem minden mag bokrosodik. Ha valamely mag beteg, például üszöggel fertőzött, csupán egy kalászt hoz, az is csenevész és üres marad. A beteg mag csak magára marad, a maga létét tartja fenn, de halálba is hajlik, még mielőtt gyümölcsöt hozott volna. Ilyenné válik az a család és az a népcsalád is, ahol a konkurrencia — mindenki harca mindenki ellen — betegséget szül és a mi mindennapi kenyerünk helyett az én mindennapi kenyeremről beszélnek elsősorban. Legyen áldott az Isten, aki kivezetett bennünket a szépen bokrosodó búzamezőre, ahol nől és megterem *mindnyájunk kenyere!*

2. A mindennapi kenyérre az gondol azután igaz hálaadással, aki *megdolgozott érte.* Csak az tudja, mi a mindennapi kenyér, aki mindennapi verejtékhullással szerzi meg azt. A kenyérkereső munka emeli az embert az emberség polcára. Aki még a mindennapi kenyerét sem tudja megszerezni, az vagy idétlen, vagy beteg, vagy szerencsétlen. Innen van az, hogy aki kicsit is ad magára, igyekszik olyan szakismereteket szerezni, melyek használata nyomán kiharcolhatja övéinek a mindennapi kenyeret. Nagy Péter cár boldogan említette többször is, hogy ő kitanult hajóács és asztalos. Ő abból a munkából is el tudná tartani családját. Kiharcolná nékik a nyugodt életet. A kenyérért csakugyan harcolni kell. Az a természete, hogy oda szeret menni, ahol verejtékezni nem restellnek érte.

3. De ugyanakkor a mindennapi kenyér *mégis ajándék.* A jelen esztendőt és múlt évet egymás mellé állítva így is igaz ez. Ugyanolyan gondossággal, ugyanolyan alkalmas időben vetettünk tavaly is. Ugyanolyan igyekezettel kapáltunk, ugyanolyan koránkeléssel iparkodtunk a mezőn. S hol volt a tavalyi eredmény az ideihez? Mi a magyarázata a roppant különbségnek? Nem azé, aki fut, sem nem azé, aki akarja, hanem a könyörülő Istené! — mondja más vonatkozásban Pál, de áll ez a mindennapi kenyérre is. Onnan felülről jő a tökéletes ajándék. Ajándék a napsugár, a harmatcsepp, a májusi eső, melyek bőséges asztalt terítenek a becsületes munkával előkészített mezőkön.

4. Végül hálaadásra indít idei kenyerünk azért is, mert a mindennapi kenyeret csak az becsüli igazán, aki már látta *a kenyér végét.* Azt az utolsó darabot, melynél több nincs a háznál. Nem is lesz, mert nincs miből készíteni. Vagy milyen érzés az, amikor hiába zörgetünk a kenyárusító ajtaján, kenyér nincsen, nem is lesz már aznap. Kóstolót kaptunk ezen a tavaszon a kenyérszűkéből. Milyen riadt tekintettel néztünk egymásra, míg kenyerünkre vártunk: vajjon jut-e majd nékünk is a nagy körültekintéssel kiszabott mennyiségből. Úgy örültünk azután, amikor kezünkbe adták az illatos falatot. Meg is becsültük a legkisebb darabkáját is. Legyen hála Istennek, hogy megadta ezen a nyáron bőven a szükségest. Juti kicsinek is, nagynak is, egészségesnek is, betegnek is.

A régi atyákkal énekelhetjük most ezen a hálaadó ünnepnapon: „Tudom, hogy pásztorom, Vezérem énnekem, Az én Uram, Istenem. Örök gondja vagyon Testemre, lelkemre, Nem hágy megszégyenednem. Én ő juha vagyok, Ő hozzá hallgatok, Míg csak a földön élek. Aki utána jár, Ég, föld reszkessen bár, Semmi bajtól nem félhet. (Sztáray Mihály éneke a XVI. századból.)

Aranyi József
Orosháza

Szentháromság ünnepe után 16. vasárnap

Máté: 6,1—6: (Oltári ige: Kol: 3,3—7)

KRISZTUSBAN ELREJTETT ÉLET

Szövegmagyarázat:

Az I. versben dikaiosüné van eleémosüné helyett, ami igazságot jelent. Ez tulajdonképpen azt az Isten előtt való igazságot jelöli, amit kegyességnek szoktunk nevezni Itt 3 valláserkölcsi megnyilvánulás (alamizsnálkodás, imádkozás, böjtölés) összefoglalása. Ezért többen így fordítják ezt a verset: „Kegyességteket ne gyakoroljátok az emberek előtt azért, hogy lássanak titeket". (Czeglédy, Raffay, Karner, és a legújabb bibliafordításunk.) — A „jutalom" szó eschatológiai értelemben veendő. Tehát nem földi megjutalmazásról van szó, hanem a bűn alatt lévő ember megmentését célozza. — A 2. v. alamizsna szó a görög eleémosüné szóból ered, ami irgalmat jelent. Ez is arra figyelmeztet bennünket, hogy az igazi alamizsnálkodás csak irgalomból, könyörületből fakadhat. Jézus itt nem a feleslegből odavetett fillérekre gondol, hanem a rászoruló felebarátot még önmegtagadással is felsegítő cselekedetre. Egyes alkalmakkor még a „kürtöket" is megfújatták, hogy az emberek figyelmét még jobban felhívják. A „képmutatás" szónak eredeti jelentése színész, aki mást mutat, mint ami. — A 4. v.-en tó krüptó helyesebb értelme „rejtve van". A végén egyik variáns lekció hozzáteszi en tó phaneró = nyilván. Ez minden bizonnyal későbbi betoldás, mely nem lehet az evangélium eredeti szövege. — Az 5. v. többes számban van „imádkoztok". A hestótes szót helyesebb így fordítani, megállva, mint fennállva, mert a zsinagógákban állva imádkoztak, ez itt inkább az utcák szögleteire vonatkozik. „Apechó" régi nyugtákon is előfordul, azt jelenti, ki van elégítve, megkapott mindent, ami jár.

A textus kidolgozása:

Az előző fejezetben Jézus arról beszél, hogy a Krisztus tanítványának olyannak kell lennie, mint a hegyen épített városnak, vagy mint az égő gyertyának, vagyis ki kell tűnnie, meg kell látszania. A felolvasott szakaszban pedig mintha éppen az ellenkezőjéről szólna, hogy a Krisztus tanítványának, a keresztyén embernek *Krisztusban elrejtett életet* kell élnie. Bizonyos, hogy a kettő között van valami feszültség, de ha megértjük Jézus szavainak mélységes értelmét, azt látjuk, hogy ez a feszültség azonnal feloldódik. Kétségtelen, hogy a Krisztus követőjének mind a szavaiban, mind a cselekedeteiben világolnia kell, mint az égő gyertyának; türelmével, megbocsátásával, szelídségével és alázatosságával, könyörülő jó szívével és imádkozó életével ki kell tűnnie, mint a hegyen épített városnak. De az is kétségtelen, hogy az igazi keresztyén ember mindezeket nem csinálhatja színből és látszatból, mert Istent nem csalhatja meg, legfeljebb önmagát!

Hogy milyen a Krisztusban elrejtett élet, vagy más szóval milyen magatartást kell tanusítani az igazi keresztyén embernek, úgy mutatja meg Jézus, hogy a szentségében két torztükröt tár elénk, amelyből megláthatjuk a farizeusok *képmutató alamizsnálkodását* és *képmutató imádkozását*, hogy azt megismerve kerüljük a rosszat és cselekedjük a jót. Mondanivalóját ezzel az intő szóval kezdi: „Vigyázzatok". Vigyázzatok arra, hogy hogyan adakoztok és hogyan imádkoztok. Szavaiból nyilván az tűnik ki, hogy ezeket is lehet helytelenül gyakorolni. Az ember ugyanis szeret min-

dent látszatra cselekedni. Ha alamizsnát osztogat, nem azért teszi, hogy könyörüljön a másikon, hanem hogy *dicsérjék* az ő jó szívét. Ha imádkozik, nem azért teszi, hogy kitárja magát Isten előtt és hallgasson reá, hanem, hogy *lássák* az ő kegyességét. Éppen ezért Jézus sorra veszi ezeket a visszásságokat és megtanít bennünket arra, hogy mikor járunk el helyesen.

Itt közbevetőleg meg kell jegyeznünk, hogy a zsidók általában véve *kegyes életre törekedtek*, mert úgy gondolták, hogy csak ezáltal mutathatják ki Isten iránt való szeretetüket. Kegyességüket pedig elsősorban az alamizsnálkodásban, imádkozásban és a böjtölésben tudták legjobban kifejezésre juttatni. Előttük ugyanis csak az volt köztiszteletben álló ember, aki kegyes volt. S minél kegyesebb volt valaki, annál nagyobb tiszteletnek örvendet. Ennélfogva elgondolhatjuk, hogy az írástudók és a farizeusok mi mindent el nem követtek, hogy minél jobban kimutassák kegyességüket az emberek előtt. Valósággal hajhászták az emberek tetszését és minden áron kitűnni akartak közülök.

Jézus azonban éppen *ezt utasította vissza*, mert az ilyen kegyességnek Isten előtt semmi értelme nincsen. Aki ugyanis csak azért kegyes, hogy az emberek előtt kegyesnek lássék, az nem nyerhet jutalmat Istentől. Ezért mondotta tanítványainak, hogy „kegyességteket ne gyakoroljátok az emberek előtt azért, hogy lássanak titeket, mert különben nem lesz jutalmatok a ti mennyei Atyátoknál". A Krisztus tanítványának tehát jobb és tökéletesebb igazságra kell törekednie a farizeusok igazságánál. Ezt akarta kifejezésre juttatni akkor is, amikor előzőleg azt mondotta nékik: „Ha a ti igazságtok nem több az írástudók és farizeusok igazságánál semmiképpen sem mehettek be a mennyeknek országába". A keresztyén embernek tehát arra kell törekednie, hogy kegyessége ne csupán az emberek előtt legyen kegyesség, hanem elsősorban Isten előtt!

1. Ha már most egy pillantást vetünk az első torztükörbe, meglátjuk mindjárt, hogy *hogyan alamizsnálkodtak* ezek a farizeusok. Jézus azt mondja erre, hogy *képmutató módon*. Hogy ezt minél jobban megértsük, tudnunk kell azt, hogy a képmutató ember olyan, mint a színész, aki mindig mást mutat, mint ami tulajdonképpen. Egyszer királyt játszik, másszor pedig koldust, pedig valójában se nem király, se nem koldus, csak éppen színész. A farizeusok is, amikor alamizsnálkodtak, álarcot öltöttek, úgy tüntették fel magukat, mintha kegyes és jószívű emberek volnának, akiknek fáj a nyomor, elviselhetetlen a nélkülözés és éhező ember, pedig csak azért tették, hogy *„az emberektől dicséretet nyerjenek"*. Tehát nem az volt a baj, hogy nem adtak, vagy szűkmarkúak voltak, mert nagyon sok esetben inkább egészen bőkezűek voltak, hanem az, hogy nem irgalomból és könyörületből adtak. Nem azért adakoztak, hogy enyhítsék a nyomort és letöröljék a könnyet, hanem hogy lássák az emberek és megdicsérjék őket. Sokszor, amikor adományaikat osztogatták, még a kürtöket is megfújatták maguk előtt, hogy annál jobban magukra hívják az emberek figyelmét, és így minél nagyobb tiszteletet szerezzenek maguknak. Látjuk tehát, hogy a farizeusok alamizsnálkodtak, de nem helyesen. Az volt a baj, hogy ez csak utcai látványosság volt náluk, nem pedig a szív áldozata. És Jézus éppen ezt kifogásolta náluk. Az emberek megbámulták, megdicsérték, de ezzel a dicsérettel el is vették jutalmukat, mert Isten előtt semmi jutalmuk nem lett!

Amikor Jézus rámutat a farizeusok helytelen alamizsnálkodására, nemcsak attól óv bennünket, hogy ne az emberek dicséretéért cselekedjük a jót, hanem még *magunk se büszkélkedjünk benne*. Jézus ezt ezekkel a szavakkal fejezi ki: „Ne tudja a te balkezed, mit cselekszik a te jobb kezed".

Vannak emberek, akik adományaikkal nem dicsekszenek, ugyan mások előtt, de annál jobban büszkélkednek önmaguk előtt. Pedig semmiféle öntetszelgésnek nincs helye senkinél. Mert gondolják csak meg, ha tettek is valami jót, azért tennivalójuk maradt ezután is elég. Éppen ezért jobb, ha minél hamarabb elfelejtjük azokat.

Egyáltalán ne féljünk ettől az elfelejtéstől, mert *Isten előtt nincs semmi elfelejtve.* Amikor Jézus az utolsó ítéletről beszél, az Isten országának örökösei előtt felsorolja jócselekedeteiket: „Éheztem és ennem adtatok, szomjúhoztam és innom adtatok, jövevény voltam és befogadtatok engem, mezítelen voltam és megruháztatok, beteg voltam és meglátogattatok, fogoly voltam és eljöttetek hozzám". (Mt. 25, 35—36.) S a megdicsért emberek a legnagyobb csodálkozással hallják Jézus elismerő szavait, mert már maguk sem emlékeznek arra, hogy mikor is cselekedték azokat!

Vajjon te *gyakorlod-e egyáltalán az alamizsnálkodás kötelességét?* Tudsz-e segíteni a bajbajutott embertársadon, és tudsz-e áldozatot hozni az egyházadért és hazádért? Ne felejtsd el, hogy valamit mindenki adhat, mert mindenkinek van valamije, és mindenki talál valakit, aki még nálánál is szegényebb. És ha gyakorlod ezt a kötelességedet, vajjon *hogyan gyakorlod?* Feltűnően-e, vagy feltűnés nélkül? Azért-e, hogy dicsérjenek az emberek, vagy azért, hogy jutalmad legyen a mennyben? Ne fejeltsd el, hogy Isten minden adományodat látja, látja még a titokban meghozott áldozatodat is. Sőt még ennél többet is lát, látja a szívedet, látja azt, hogy amit adsz, milyen érzésből adod. Úgy adj azért, hogy ne legyen előtte semmi takargatnivalód, és úgy adj, hogy minden adományod valóban Istennek tetsző áldozat legyen!

2. De tekintsünk bele még a másik torztükörbe is, és meglátjuk azt is, hogy *hogyan imádkoztak* ezek a farizeusok? Erre vonatkozólag is azt mondja Jézus, hogy *képmutató módon.* Szerettek a gyülekezetben fennhangon imádkozni, s amikor az utcán jártak-keltek, szívesen kiszámították, hogy éppen az imádkozás órájában kerüljenek valami forgalmas helyre, amikor aztán megálltak és imádkoztak, hogy *„lássák őket az emberek".* Tehát az imádkozás is csak színjáték volt náluk, nem pedig Istennel való beszélgetés. Nem azért imádkoztak, hogy szemtől szembe kerüljenek Istennel, hanem azért, hogy szemtől szembe kerüljenek az emberekkel. És nem azért imádkoztak, hogy Istent imádják, hanem azért, hogy magukat imádtassák. Éppen ezért nem túlzás az, amikor Jézus a képmutatókat feddő beszédében azt mondja róluk, hogy „minden dolgaikat pedig csak azért cselekszik, hogy lássák őket az emberek". (Mt. 23,5.).

Ezzel az eltorzított imádkozással szemben *Jézus a helyeset hangsúlyozza,* amikor azt mondja: „Te pedig, amikor imádkozol, menj be a te belső szobádba, és ajtódat bezárva imádkozzál a te Atyádhoz". Ezzel azt akarja mondani Jézus, hogy *az emberektől félre vonulva* lehet legjobban imádkozni. Csakugyan a legforróbb imádságok akkor szállnak fel szívünkből, amikor este ajtónkat bezárjuk és teljesen egyedül vagyunk, egyedül Istennel!

Senki ne értse félre, Jézus itt *nem a közös imádkozást veti el,* mert hiszen alább részletezi a Miatyánkot, a tanítványok közös imádságát, s ugyancsak Ő mondotta azt is, hogy „ahol ketten vagy hárman egybegyűlnek az én nevemben, ott vagyok közöttük" (Mt. 18,20.) Tehát nem az a baj, hogy egymással imádkozunk, hanem az, hogy egymásnak imádkozunk! Igen, lehet közösen is helyesen imádkozni, csak az a fontos, hogy a világot zárjuk ki szívünkből, vagyis senkit ne lássunk, senkit ne halljunk, senkire ne gondoljunk, csak egyedül Istenre!

Vajjon te *szoktál-e egyáltalán imádkozni?* Nem feledkezel-e el róla nagyon is könnyen? Vajjon nem voltak-e különbek nálad még azok a Jézus által megvetett farizeusok is abban, hogy azok, ha látszatból is, de legalább imádkoztak? És ha szoktál imádkozni, vajjon *hogyan imádkozol?* Képmutatásból-e, vagy pedig lelki kényszerből? Azért-e, hogy csak külsőleg eleget tegyél vallási kötelezettségednek, vagy azért, hogy Isten előtt kiöntsd gyötrődő szívedet? Ne felejtsd el, hogy amíg Krisztust kizárod életedből, nem tudsz helyesen imádkozni. Míg ha Krisztusban élsz, helyesen fogsz imádkozni és alamizsnálkodni is.

Éppen ezért *rejtsd el magadat a Krisztusban!* Amen.

Dr. Bányai Béla
Várpalota

Szentháromság ünnepe után 17. vasárnap

Jn. 17:20—26. (Oltári ige: I. Kor. 12:12—26.)

KERESZTYÉN EGYSÉG

I.

Megjegyzések a textushoz.

A főpapi imát a búcsúbeszédhez tartozónak szokták tekinteni. Annak lezárása, de ugyanakkor átmenet a szenvedéstörténethez is. A főpapi imában Jézus először önmagáért (1—5. v.), azután tanítványaiért (6—19. v.), s végül egyházáért könyörög. Textusunk, ez az utóbbi szakasz, két részre oszlik: 20—23. v.-re és 24—26. v.-re. Az előbbiben a benne hívők egységéért imádkozik. Az utóbbi az imádság összefoglalása, ill. befejezése.

A 21. v. fordítása: „Hogy mindnyájan egyek legyenek, mint te, Atyám, énbennem és én tebenned, hogy ők is mibennünk legyenek, hogy a világ elhigyje, hogy te küldöttél engem." — Figyelemre méltó a három célhatározó ebben a versben.

Az egység a szeretet egysége. Megértéséhez sokat segít I. Jn. 1:3 és 7.

A Fiú dicsősége abban van, hogy odaszenteli magát övéiért, 19. v.

Vázlat

Bevezetés. Sohasem volt az egység utáni vágy olyan nagy, mint ma. Pl. politikai téren: békemozgalmak, társadalmi téren: szociálizmus, egyházi téren: ökuménikus törekvések. Alapigénkben is egységről van szó. Jellemzője, hogy ez az egység

I. *Jézusban van.* Nem külső, szervezeti egység, abroncsokkal összekényszerített tákolmány. Sem másodrendű vonalon megnyilvánuló egység, amilyen pl. a szakmabeliek összetartozása. S nem is elérhetetlen ideális cél csupán. Hanem a lényegben meglévő, benső, valóságos egység.

a) Abban valósul meg, hogy egyesek eggyé lesznek Jézussal. Nem úgy, mint $^1/_2 + {}^1/_2 = 1$, hanem így: $1 + 0 = 1$. Amiben Jézus az egy és én a nulla. Ő az egyetlen és a minden számomra s én mellette semmi vagyok. Mégis kapcsolatban vagyunk, sőt egységben.

---

* *Tekintettel a ker. egység kérdésének aktualitására, e tárgyról két szerzőtől hozunk anyagot.* *A szerkesztő*

b) Akik Jézussal egyek, egymással is egyek a Jézusban. Teljesen megegyeznek abban, hogy Jézus az egyetlenük és mindenük. Ez az egység azonban nem jámbor frázisokban, kegyes szokásokban és formaságokban merül ki, hanem egymás iránt való szeretetben, engedelmességben és szolgálatban nyilvánul meg gyakorlati téren újra meg újra. Ugyanúgy, mint ahogy a Fiúnak az Atyával való egysége is tényekben, nevezetesen a golgothai eseményben mutatkozik meg, mint a szeretetnek, engedelmességnek és szolgálatnak egysége.

c) A Jézusban való egység kiteljesedő egység. Már most valóság, de tökéletes odafenn lesz.

II. *Jézus által van.* Nem emberi vágyak és erőfeszítések műve.

a) Jézus könyörög érte. Jézus nem szokott minden semmiségért az Atyához fordulni. Az Ő imádságának mindig különös jelentősége van. Az utolsó napon, közvetlenül elfogatása előtt, nem talál fontosabb dolgot, mint hogy egyháza egységéért könyörögjön. Nem is egyszer, hanem többször, nyomatékosan kéri az Atyától.

b) Jézus dicsőségét adja, hogy egyek legyenek (22. v.). Az ő dicsősége a kereszt. Ott a Golgothán győzi le diadalmasan a bűnt önmaga odaszentelésével. Így teremti meg azzal, hogy minden bűnünket, többek közt az egyenetlenség és széthúzás bűnét is megbocsátotta, közöttünk a benne való egységet.

c) Jézus ezt az egységteremtő munkáját az igehirdetés útján végzi. Prédikáltatik mindenfelé az Ő nevében a megtérésnek és bűnök bocsánatának evangéliuma (Lk. 24:47.) és egység születik ott, ahol hisznek Őbenne. Gyenge eszköznek látszik, de megfelelő, mert Jézus könyörög azokért, akik hisznek a prédikátorok beszédére Őbenne.

III. *Jézusért van. a)* A keresztyén egység azért van, hogy nyilvánvalóvá váljék Jézus dicsősége. Mindaz, ami most még csak hitünk tárgya, odafenn majd láthatóvá lesz. Ott majd szemtől szembe láthatjuk az Ő arcát. S ez a boldogság Mt. 5:8. szerint.

b) Ugyancsak Jézusért van abban a vonatkozásban is, amit Jézus úgy mond, hogy elhigyje a világ, hogy Te küldöttél engem. Nem a világért, de a világ érdekében van szükség keresztyén egységre, hogy a világ elhigyje Jézusnak Istentől kapott megváltói küldetését, annak csodálatos teljesítését és mindeneken való dicsőségét.

Befejezés. A keresztyén egyház, sőt egyházak miatt sokszor káromoltatik Isten neve. Mégis hisszük, hogy ennek ellenére a hit számára látható rajta és benne, a keresztyén egységen a Krisztus dicsősége.

Téma és vázlatpontok lehetnek még a következők a 21. v. alapján:
Jézus könyörög, hogy az övéi

I. eggyé legyenek.
II. a Fiúban és az Atyában legyenek.
III. egysége láttán elhigyje a világ, hogy Isten küldte őt.

Gondolatok Lüthi prédikációjából:

Jézus könyörgésével minden missziói, lelkipásztori, prédikátori munkát megelőz.

Egy lelkipásztori munka sem teljes, ha nincs mögötte az a hit, hogy megelőzte már Jézus könyörgése.

A mi számunkra nem lehet az a legfontosabb, hogy valaki Jézushoz tartozik-e, vagy sem, hanem csak az, hogy érte Jézus imádkozott.

Ábrahám utódai, a hívők, annyian vannak, mint égen a csillag. Miként a csillagokat, úgy a hívőket sem számlálhatja meg senki. Egyedül Jézus tudja a számukat.

Amint a házasságkötésnél a házasfél beviszi hozzátartozóit, a leggyalázatosabbakat is, az új rokonságba, úgy könyörög Jézus, hogy „hozzátartozóit" — bevigye az Atyával való egységbe. Lk. 14:23. Zsid. 2:13.

Sokfélére mondják, hogy egység. De ez az Atya egysége a Fiún keresztül a Szentlélekben.

Az Atya a Miatyánk végén lévő dicsőséget a Fiúnak adta.

A Fiú nemcsak a bűn sötétjét vette el, hanem a kegyelem világosságával megajándékozott. Ez a világosság az Ő dicsősége.

A Fiú, amije csak van, a bűnbocsánatban mindent nékünk ad.

Dicsőségével szégyenteljes hozzátartozóit szalonképessé teszi a király! mennyegzőre.

24. v. az egyetlen hely, ahol Jézus azt mondja az Atyának, hogy „akarom".

Sokan mindenáron látni szeretnék a keresztyén egységet. De a látható jelek kiábrándítóak. Mi az Apostoli Hivallás alapján ezt az egységet nem látjuk, hanem Krisztusra tekintve hisszük.

Bártfai Lajos
Magyarbánhegyes

II.

A szöveg megértésének nincs különösebb nehézsége. Az általánosan használt magyar fordítás mindössze egy-két helyen tér el az eredetitől s ezek az eltérések sem jelentősek. (21. v. nem ismétli: „... Hogy ők is egyek legyenek...", 25 v. „megismerik" helyett multidő: megismerték. Jézus főpapi imádságának befejező része ez, melyben az Egyházért (akik a tanítványok beszédéért hisznek Krisztusban) könyörög. Nemcsak általánosságban imádkozik az egyház egységéért, hanem az Egyháznak — pontosabban: az Egyház tagjainak Istennel és Krisztussal való egységéért előbb. Az Egyháznak mostani szétszakadozott állapotában természetesen vetődik fel a kérdés: vajjon milyen egységről van itt szó? — Általában, amikor egységről van szó, hajlamosak vagyunk emberi megállapodások által létrejövő egységre gondolni. Félreértenénk ezt az ígét, ha azt gondolnánk, hogy Krisztus ilyen „emberi" egységért könyörög. Az ilyesmi mindig ideiglenes: addig tart, ameddig az emberi meggyőződés állhatatos! — Itt egészen más egységről van szó. Nem közös emberi érzések, érdekek, döntések révén keletkező egységről — hanem egy már rajtunk kívülálló szoros „egység" következményéről. Jézus és az Atya egyek! Egyek az ember szeretetében, az ember megmentésére irányuló törekvésben. Ennek a cselekvésnek lehet a következménye az Egyház egysége. Közismert igazság az, hogy rövidebb és járhatóbb az út két ember között, ha Istenen vezet keresztül. Mert a bűn nemcsak Isten és ember között rontotta és zavarta meg a kapcsolatot — hanem ember és ember között is. Ezért nem könyörög Krisztus pusztán csak egységért, hanem egységért „mibennünk!" (21. v.) Ez az a pont, amelyen az egész szakasz megértése múlik.

A keresztény egység azért nem hiábavaló ábrándkép — hanem állandóan valósuló igazság — mert embereknek Krisztussal és az Atyával való tökéletes közösségét jelenti. Ezt a közösséget, egységet Krisztus engedelmes szolgálata, az ige hirdetése és cselekvése hozta és hozza létre. Lényeges itt a felekezeti különbözőség? Ilyen körülmények között nem! M. Haug

írja (Er ist unser Leben c. könyvében), hogy egy francia falu plébánosa egyszer egy protestáns lelkésszel került össze. A keresztény egyház szétszakadozott állapotáról beszélgettek. Ekkor a „protestáns lelkész a következőket kérdezte: Hiszed-e, hogy a Szentírás Isten ígéje és a hit egyedüli zsinórmértéke? Hiszed-e, hogy valamennyien bűnösek vagyunk és Isten kegyelmére szorulunk? Hiszed-e, hogy Jézus Krisztus Isten Fia, a mi Megváltónk? A plébános a kérdésekre igennel felelt s kiderült, hogy felekezeti határokon kívül is lehet és van is egység a Krisztusban. Bizonyos, hogy Jézus ilyen értelemben imádkozik itt az egységért.

Ez „imponáló" egység! Missziói hatása van, hiszen emberfölöttit teremt: Krisztus által emberi egységet, melyben Istennek megváltó szeretete tükröződik. Hatalmas dolog ez, de még fontosabb ebben az embernek Istennel és Krisztussal való szoros közössége. Ez az evangélium s az, hogy ezért Krisztus imádkozik!

Vázlat:

1. A 2000 éves egyháztörténet nemcsak nagy eredményekkel dicsekedhet, hanem súlyos emberi gyengeségek következményeit is magán viseli. Így a felekezeti szétszakadottságot. Ez bizonyára sok keresztény embernek komoly problémát és szomorúságot okoz. E látszólagos szétziláltság ellenére Isten ígéje most mégis a kereszténység állandóan valósuló egységéről beszél.

2. Ennek az egységnek alapja és tápláló forrása Krisztusnak az Atyával való egysége. Ezen az „alapon" egyesíti Isten az embereket és vonja őket szoros közösségbe. Nem a „szervezett egyház" közössége ez, hiszen Isten megváltó cselekedete nem az „egyházért" történt és történik, hanem az ember újjáteremtéséért, Istennel való közösségbe vonásáért. Az egyház eszköze és kerete ennek az isteni cselekvésnek.

3. Vigasztaló, hogy Isten nem reánk — emberekre — bízta ennek az egységnek a létrehozását, még a fenntartását sem, hanem Önmaga cselekszi. Krisztus ezért imádkozik.

Vigasztaló, hogy Isten nem igéri ezt az egységet — mint egyszer majd megvalósuló csodát — hanem már megvan. Nem a mi erőfeszítésünk által jön létre, hanem a mi csatlakozásunkkal bővül. Krisztus ezért imádkozik.

4. Állandóan megvan tehát ez a közösség. Nem teológiai elv, hanem engedelmes emberek között kézzelfogható valóság, melynek e világi jele és hatása sem marad el. Ebben az egységben Isten szeretete mutakozik, mely által hisszük, hogy Krisztus valóban Isten Fia.

Ez a közösség és egység tette lehetővé az egyház sok rendkívüli cselekedetét. Amikor meglazult az ebben való hit (amikor emberek kiszakadtak ebből az egységből) az egyház a marakodások színhelye lett.

5. Ma is éltető valóság ez, mely a Krisztusban hívőket valóban egy táborba tudja gyűjteni, le tudja rombolni az ember és ember között emelt valóságos vagy mesterséges falakat, közös célt és közös reménységet ad. Közösen tud megszólaltatni bennünket evilági kérdésekben. Megújítja és táplálja meglankadó erőnket s hatalmas segítséget nyújt földi életünkben: nem vagyunk magános emberek, Krisztus és Benne sok-sok testvérünk velünk együtt küzd, él és imádkozik, hogy egykor nemcsak hitünk által, hanem test-szerint is együtt legyünk Krisztussal az Atyánál.

Ezért imádkozik Krisztus!

Fekete István
Hévízgyörk

Útmutató

FORDÍTÁSI ÉS EXEGETIKAI MEGJEGYZÉSEK A DÉLUTÁNI ÓSZÖVETSÉGI ALAPIGÉKHEZ

Szentháromság u. 14. vas. Test és Lélek

Jób 32, 4—9.

Sajátságos és meglepő szavak a Bibliában, különösen is az Ótestámentomban! Hiszen a Biblia nemcsak hallgatólagosan, hanem kimondottan is tanítja és hirdeti, hogy az „őszember előtt" a fiatalabbaknak meg kell hajolniok. Nemcsak koruk miatt, hanem hitbeli tapasztalataiknak, életbölcseségüknek a sokasága és alaposság miatt.

Itt azonban a Szentírás megmondja, hogy hogyan érti ezt a meghajlást és tiszteletet: Nem a test, hanem az emberben lakozó Lélek adja meg az ember értékét és szavainak a súlyát korra való tekintet nélkül. Emberi bölcseség nem éri el célját Isten Lelke nélkül. Nem éri el azért, mert csak a Lélek tud helyesen ítélni igaz és nem-igaz, jó és rossz között.

Szentháromság u. 15. vas. — Isten vagy a Mammon

Ámósz 6, 1—7.

Ámósz Samária városának a nemessége és előkelői ellen fordul. Legnagyobb bűnük, hogy biztonságban tudják magukat, hogy csak saját erejükben és vagyonukban bíznak. Hiszen ők a nép „elei" és ezzel a társadalmi és kultikus előnyükkel élnek is. A szegényeket és a nép alacsonyabb származású tagjait lábbal tapodják és csak saját élvezeteikkel törődnek. Istenekként rendelkeznek saját népükkel erejük tudatában — és magával Istennel is!

Azt hiszik, hogy meghatározhatják az időt (3a) és most azt kell tapasztalniok, hogy Isten „még" a veszedelem napját is meghatározza. Biztonságérzetük azt diktálja nekik, hogy ne törődjenek a József romlásával (4, 4kk szavait idézi itt Isten nevelő büntetéséről!). Isten bűnbánatra hívta a népet az ítéletekben. De nem akartak megtérni hozzá. 5, 15-ben Isten irgalmasságának a „talánját" hirdette a próféta „József maradékának". Félreérthetetlenül megmondta ezzel, hogy csak az ítéleten keresztül kap a gyülekezet üdvösséget, tehát a bűnbánaton keresztül. De hogyan tartson bűnbánatot a nép, ha nem törődik József romlásával, tehát az ítélet okával?!

A próféta azonban leleplezi tényleges lelki állapotukat, amikor megállapítja (3. v.), hogy ezt ők is jól tudják s ezért biztosítják be magukat a kultusszal. Isten napját várják ugyan, de az ítélet idejét tagadják. A 4—5. versek világosan jelzik a züllés állapotát. A kultusszal akarják Istent kezükben tartani. Ezért lett bűnné ez a kultusz tartalmában és külső jeleiben is.

Elsőknek gondolják magukat — s valóban elsők lesznek az elhurcoltak között, a megítéltek között.

Szentháromság u. 16. vas. — Krisztusban elrejtett élet
Ámosz 5, 21—24

Minden kultusznak izzó eszkatológiai gondolkodás a legbensőbb rúgója: az áldozatok a közeledő Istené, a zarándokcsapat a közeledő Isten elé menetel, övé minden vallomás és ének.

Ámosz már 4, 4-ben bűnnek bélyegezte Isten gyülekezetének a szentélyekben tartott istentiszteleteit. Mert nem az első parancsolat Urának az imádásáról van szó ezeken az istentiszteleteken, hanem csupán az ember saját életének biztosítása a főcél, 5, 8—20-ban ezen kívül az eszkatológiai gondolkodást is tévhitnek jelentette ki, mert lényegében nem az Úr napja után sóvárognak, hanem a maguk megdicsőülését áhítják. Az eszkatológiai hit csak eszköz saját életük biztosítására.

(21) Miután így bemutatta a kultuszt a maga semmitérő jellegében, még egyszer megtámadja Isten prófétája magukat az istentiszteleteket. Mégpedig olyan szenvedélyesen, hogy az minden eddigit meghalad. Mostmár nem a próféta vitatkozik ellenfelével, hanem Isten maga mondja ki elutasító ítéletét Izráel egész ünnepszentelésére: „Gyűlölöm, elvetem ünnepeiteket"! *Isten és a gyülekezet közötti ellentét teljessége éppen ott mutatkozik meg (ma is!), ahol látszólag legközelebb van Istenéhez!*

(22—23) Felsorolja az áldozatok fajtáit s egymást érik az elítélő szavak: *Nem kell kultusz, ünnep, áldozat, ajándékok, hitvallás, énekek — de kell a jog és az igazság!* Ezek folyjanak, mint a víz, olyan magától értetődően és bőségesen. *A próféták ige a*

24. versben éri el célját. Nem az a kérdés, hogy áldozat helyett engedelmességet követel-e az Úr. Nem arról van szó, hogy a próféta a téves emberi útról arra az útra hívja vissza az embereket, amelyen helyesen készülhetnek fel az Istennel való találkozásra. A próféták nem új emberi utat hirdetnek, nem a legnagyobb erkölcsi teljesítmények követelői, nem az a feladatuk, hogy a dologias és látható „kultikus világból" a bensőség és lélek világába „szólítsák vissza" az embereket. A próféták Isten utolsó eljövetelét hirdetik, minden emberi idő és lehetőség elhatárolását. *Az ítéletet: a régi világot határra ítélő Istent kell hirdetniök.* Azt az Istent, akihez csak ítéleten és „halálon" keresztül vezet az út. A 24. vers is Isten elkövetkező ítéletét hirdeti. Akkor majd hatalmas folyamként zuhog az embereknél annyira hiába keresett jog és igazság.

De ez a vers nemcsak az ítélet igéje: ha jog és igazság lesz, akkor Isten országa érkezett el. Akkor lesz „ítélet" és igazság, ha hallgatnak Isten parancsára, ha engedelmesség és hit lesz az élet középpontja. Akkor lesz ítélet és igazság az Istent keresőknél és benne az életet megtalálóknál, akik keresték a jót és benne megtalálták, akik szerették a jót és így megmenti őket Isten irgalmassága.

A 24. vers tehát egyúttal *az Eljövendő legnagyobb ígérete:* A mispat szó egész dialektikája látható lesz itt. Az Eljövendő utolsó ítélet-üzenete, amikor a bűnösök meghalnak, bűnbánatra felhívás az utolsó órában: „Keressétek a jót, keressétek az URat, akkor éltek...", — de *az Eljövendő ígérete is megvan benne, mert ahol ítélet és igazság buzog, ott Isten maga van jelen, aki egyedül teremthet és — ajándékozhat ítéletet és igazságot (2 Kor 5, 17). És ha Isten találkozni akar gyülekezetével, akkor — nemcsak Jeruzsálemben vagy Bételben történik ez meg. Akkor csak egy lesz döntő: „Keressetek engem, s akkor éltek"* (Acta 4, 12).

Szentháromság u. 17. vas. — Keresztyén egység.
Es 2, 1—5.

a) (1) Az az ige, amelyet Ésaiás, Ámóc fia látott (prófétált) Juda és Jeruzsálem felől. (2) Majd az történik az idők végén, hogy szilárdan áll az ÚR templomhegye a hegyek csúcsán és kimagaslik a bércek közül. Feléje özönlik minden nemzet, hozzá (3) megy minden nép és ezt mondják: „Jertek, menjünk fel az ÚR hegyére, Jákób Istene templomába, tanítson Ő meg minket útjaira, hogy ösvényein járhassunk. Mert Sionból jön a tanítás (tóra) és az ÚR igéje Jeruzsálemből. (4) Ő tesz ítéletet a nemzetek között és oszt igazságot sok népnek. S azok kardjukat ásókká, dárdájukat vincellérkéssé (kacorrá) alakítják (kovácsoltatják át). Nemzet nem emel fegyvert nemzetre és nem tanulnak többé hadvezetést. (5) Jákób nemzetsége, jertek, járjunk az ÚR világosságában!

b) Ezek a prófétai igék abba a korba tekintenek előre, amikor majd az emberek idői kategóriája megszűnik. S ha majd ez nem lesz, akkor kezdődik el Isten ideje. A résit és 'aharé hajjámim egyaránt Isten ideje, ezért nem szoríthatók bele emberi idői kategóriákba. Amióta a résit megszűnt, vagyis a „paradicsom" kapui bezárultak, és az Istentől való távolság éjtszakáját üli meg az emberiség lelkét, azóta az emberiség egyetlen vágyódása beleszorítható ebbe a „magunkbiztatásba": „... jertek, járjunk az ÚR világosságában!"

A próféta látja Isten uralkodási székhelyét magosan, minden hegy fölé emelkedetten és minden nemzet megy, vonul, özönlik azon az úton, amely a templomhegyre vezet, hogy átvegyék a tórát, a „kinyilatkoztatást", meg a választ. A választ szövegét a próféta nem idézi, de leírja az eredményét: Isten az ítélő bíró is mivel most mindenki jogához jut, a háborút elássák, a fegyvereket békés célokra, az emberek jólétének az előmozdítására fordítják.

Tehát nem a zsidó kultusz (a tórát így szokták félreérteni!) elfogadásáról van itt szó, hanem az egyetlen, felséges Isten előtti meghajlásról. Ha minden és mindenki Isten hatalmát hirdeti, akkor megszűnik az emberek hatalomvágya, akkor — béke lesz. Erről, erről az időről beszél ez az ígéret és nem valamilyen pacifizmusról, vagy a zsidó misszió eszményéről. Ahogyan a békétlenség és harc a sötétség műve, ugyanúgy a béke a világosságé. Egyetlen kard lesz csak: a Lélek, az Ige kardja! Csak egy háború lesz: a bűn és vétek elleni harc és ítélet! Csak egy küzdelem lesz, amelyért szívek lelkesednek majd: a szolgáló szeretet versenye!

Hitünk szerint ennek az ígéretnek a motívumai beteljesedtek karácsonykor és a kereszten. A teljes békének és békességnek a beteljesedése még feladat. De a világosság fiai tudják ezt!

Szentháromság után 18. vas. — Járjunk elhivatásunkhoz méltóan: szeretetben!
Mik. 6, 6—8.

Ezek a versek szoros kapcsolatban vannak a megelőzőkkel. A 3—5. versek ugyanis nem maradtak hatás nélkül a gyülekezetre. Azok a kérdések, amelyeket a prófétához, Isten képviselőjéhez intéz, azt mutatják, hogy belátta hibáit és kész Isten félreismeréséért bűnbánatot gyakorolni, hogy ismét közössége lehessen Istennel.

Istent „Magasságosnak" mondja, mert felismerte már Isten nagyságát. De azt is tudja a kultikus hagyományból, hogy „üres kezekkel" nem szabad Isten előtt megjelennie (2 Móz. 23. 15; 34, 20). Bűnös félelmében a kiengesztelés és bűnbocsánat utáni vágyakozásában egyre jobban fokozza felajánlását: kezdi az égőáldozatokkal és befejezi az elsőszülöttek feláldozásával,

melyet a Jahve-kultusz elutasított ugyan (1 Móz. 22), de a legnagyobb szükségben kivételesen bemutattak (2 Kir. 16, 3; 21, 6). Ezekben a felfokozott kérdésekben a belső bizonytalanság él, de az a kívánság is, hogy mindenáron tisztában jussanak Istennel.

Annál jellemzőbb az a felelet, amelyet a próféta ád a gyülekezet ostromló kérdéseire. Nyugodt biztonsággal és józan tisztánlátással különíti el magát a kérdezők izgatott bizonytalanságától. A kérdésekre nincs szükség, hiszen Isten már régen megmondta, hogy miben telik kedve. A legszorosabb kapcsolatban van válasza Istennek a mózesi korban adott kinyilatkoztatásával (Dekalógus!). Ezért emelheti ki a *jót,* amely az ember és Isten kapcsolatának egyetlen alapja. Szándékosan nem a népet, hanem általában „az embert" szólítja meg. Isten földi teremtménye nem egyenrangú Istennel, hanem alattvalója és engedelmeskednie kell. Másrészt csak akkor van értelme a *jó* erkölcs követelményének, ha személyes felszólításnak érzi és tudja az egyes ember.

Rendkívül fontos, hogy Isten követelése nem bomlik fel kazuisztikus parancsolatokra, hanem elvi jelentőségű. Az ember alapmagatartása a döntő és feltétele minden erkölcsi cselekedetnek. Tartalmilag az igazság cselekvése minden emberi közösséggi rendnek az alapja. De Mikeás tovább megy: Az igazság cselekvésének érzelmi gyökere a szeretet és jóság. Igazi közösség és valóságos, kölcsönös segítség csak így képzelhető el. Mikeás szerint, ha a jóságos szeretet hordozza.

Ez a szeretet nem görcsös fáradozás eredménye, hanem belső kényszer és odaadás. Az ember nem tehet mást, mint amit a szív diktál.

Utoljára említi Mikeás az alázatos járást Isten előtt. Ez adja meg a jog és szeretet parancsának a vallásos hátterét, a döntő tekintélyt és erőt. Az ember csak akkor tud saját életéhez és embertársaihoz is helyesen viszonyulni, ha tudja, hogy egész élete nyitott könyv Isten előtt. Ebben a három felejthetetlen szóban: jog, szeretet, alázat Isten előtt foglalja össze Mikeás, amit előtte Ámos, az igazság hirdetője, Hóseás, a szeretet prófétája és Esaiás, Isten felségének a hírnöke, a maga módján meghirdetett.

Dr. Pálfy Miklós

„Ő mindenütt jelen van, de nem akarja, hogy Te mindenütt kapkodj utána, hanem hogy ahol az ige van, ott ragad meg... ezért ő megadta nekünk a módját, hogyan és hol kereshetjük és találhatjuk meg, nevezetesen az igét."

Luther.

„Mert ha Krisztus ezerszer odaadatott és megfeszíttetett volna is érettünk, mindez hiábavaló lenne, ha nem jönne Isten igéje és nem osztaná ki és ajándékozná oda nekem és nem mondaná: Ez legyen a tied."

Luther.